

و دیگر ضبط ارباب و ظایف و برقراری شهریه معادل همان مستمری سابق آنها یا مبلغ زیادتر باشد.

چون اسامی این دو طبقه اشخاص در صورت مستمریات پرداختی بنرخهای استثنائی و صورت کل شهریهها مندرج است البته تکلیف آنها را در موقعی که صورتهای مزبوره در مجلس مقدس مطرح مذاکره میگردد معلوم خواهد گردید یک فقره دیگر هم که راجع بمالیاتها و عوارض است که در ایام فترت و غیاب مجلس مقدس برای بسط دایره معارف و تأسیس مدارس دولتی و مصارف بلدی وضع و جاری و معمول شده و برای تصویب آن در مجلس شورای ملی لایحه جداگانه تقریباً تقدیم خواهد شد ولی نسبت به پنج فقره مطالب دیگر لایحه تقدیمه سابق مواد ششگانه ذیل پیشنهاد می شود .

ماده اول - اشخاصی که در اداره دولتی یا در هیئات های شوری موظف هستند مادام که در شغل خود باقی هستند اگر مقرری خدمت آنها بیشتر از مستمری دیوانی یا شهریه باشد از اخذ مستمری یا شهریه محروم خواهند بود و اگر کمتر باشد از مازاد مستمری و یا شهریه استفاده خواهد کرد ولی مستخدمین جزء که حقوق خدمت آنها از بیست تومان تجاوز نماید مطلقاً ذیعن خواهد بود که مستمری یا شهریه خود را علاوه حقوق خدمت دریافت دارند

ماده دوم - کلیه اشخاصیکه مستمری خود را بنام خرج تحصیل یا بعنوانات دیگر در حق اولاد خودشان برقرار کرده اند باید مستمری باسم خودشان برقرار شده و موافق (ماده اول) اگر شغل اداری ندارند شخصاً از مستمری خود استفاده نمایند

ماده سوم - راجع بمستخدمین دربار سلطنت عظمی اگر حقوق درباری آنها از پنجاه تومان بیشتر نباشد از شهریه و مستمری خود استفاده نمایند و در صورتی که از پنجاه تومان تجاوز نماید از اخذ شهریه یا مستمری خود محروم خواهند بود

ماده چهارم - مستخدمین دوایر دولتی که در مدارس دولتی هم تدریس می نمایند و یا ریاست و ناظمی مدرسه را بهمه دارند علاوه بر حقوق اداری نصف حقوق معلمی دریافت و ناظمی مدرسه را هم دریافت دارند .

ماده پنجم - اشخاصی که در یک وزارتخانه یا در وزارتخانه دوشغل یا سه شغل متمایزی را عهده داشتند فقط حقوق همان شغلی که نسبت بمشاغل دیگر بیشتر است اخذ مینمایند .

ماده ششم - وزارت مالیه مأمور اجرای مواد پنجگانه فوق است مصدق السلطنه - قوام السلطنه: مهر وزارت مالیه .

رئیس - در این باب مذاکراتی نخواهد شد به کمیسیون بودجه ارجاع میشود جلسه روز شنبه دو ساعت به غروب دستور اولاً شور در عهدنامه ایران و روس ثانیاً تعیین تکلیف پیشنهاد راجع بتجدید نظر در نظامنامه راجع بمجلس .

ثالثاً قرائت راپورت کمیسیون عرایض راجع به کارهایی که در این دو ماه کرده اند مخالفی نیست .

آقای میرزاهاشم آشتیانی - اجازه میفرمائید یک پیشنهادی تقریباً بمضای پنجاه نفر شده بود تقدیم شد .

رئیس - پیشنهاد بمجلس بوده
آقای میرزاهاشم آشتیانی - بلی
رئیس - باسم بنده نوشته بودید
آقای تدین پیشنهاد مزبور را
بمضمون ذیل قرائت نمودند

نظر باقتضای فصل و تاریکی کوچهما و وجود گل و برف و باران امضاء کنندگان دلیل اقامت ریاست تقاضا داشته پیشنهاد میکنیم که از جلسه آتی به جلسات مجلس دو نیم بغروب مانده مفتوح و نیمساعت از شب گذشته ختم شود

تدین - تقریباً بمضای چهل و چهار پنج نفر است .

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی راجع باین پیشنهاد اظهاری دارید؟
سردار معظم - بلی
رئیس - بفرمائید
سردار معظم - اگر چه آقای پیشنهاد کننده توضیحی نخواهند داشت ولی اگر توضیحی داشته باشند ممکن است بفرمایند .

آقای میرزاهاشم آشتیانی - پیشنهاد کننده یک نفر نیست .

سردار معظم - بملاوه بنده با قسمت اخیر پیشنهاد مخالفم - زیرا ممکن است موقع انعقاد جلسه را معین کرد و بهمین ترتیب هم عمل میشود منتهی دو ساعت و نیم بغروب خیر میکنند تا حاضر شوند و اکثریت حاصل شود نیمساعت بغروب مجلس منعقد میشود ولی با آن قسمتی که بنده مخالف هستم تعیین ختم مجلس است ماینمایدیم اینجا که مطابق ساعات معینی بنشینیم خاتمه دادن بمجلس منوط بتهاتمه دادن بکارهای مجلس است ما اگر کارهایی داشته باشیم که اقتضاء داشته باشد تا نصف شب هم بنشینیم مکلف هستیم بنشینیم گل - برف - باران - سرما - تاریکی هیچکدام منافاتی ندارد تاریک است میگوئیم فانوس بیاورند گل است اهمیتی ندارد پس ما یعنی مجلس شورای ملی نمیتواند موقع ختم جلسه خود را تعیین کند و بگوید دو ساعت بغروب می آیند و غروب بروند اختتام جلسات نمو کول بغتم دستور جلسات است هر وقت دستور تمام شد نمایندگان محترم از این عمارت بیرون میروند و تصور می کنم اگر غیر از این باشد مغایرت با آن وظیفه و مسئولیتی که ما عهده دار شده ایم دارد .

رئیس - بنده تصور میکنم چون راجع بامور داخلی مجلس است در جلسه خصوصی مذاکره میکنند بهتر است .

آقای سید یعقوب - چون بنده جز و پیشنهاد کنندگان هستم میخواهم دفاع کنم .
رئیس - در جلسه خصوصی دفاع بفرمائید .
(مجلس دو ساعت و نیم از شب گذشته ختم شد)

صورت مشروح مجلس یوم شنبه
یازدهم قوس ۱۳۰۰ مطابق سوم ربیع الثانی ۱۳۴۰ مجلس تقریباً یک ساعت و نیم قبل از غروب و در تحت ریاست آقای مؤتمن الملک تشکیل گردید

(صورت مجلس یوم پنجشنبه نهم قوس را آقای تدین قرائت نمودند
رئیس - یک لفظ در صورت مجلس ساقط شده است و آن اینست که بنده در جلسه قبل عرض کردم این مسئله راجع بامور داخلی مجلس است لفظ داخلی استنباط شده باید اضافه شود
آقای آقا سید یعقوب (اجازه)

آقا سید یعقوب - اگر اجازه بفرمائید بنده در جزء اخیر صورت مجلس مرضی دارم و ناچارم دفاع کنم چون بنده یک نفر از امضاء کنندگان آن پیشنهاد هستم و باید دفاع کنم

رئیس - راجع به آن مسئله نیست راجع بصورت مجلس اگر اعتراضی دارید بفرمائید
آقا سید یعقوب - عرایض بنده هم راجع بصورت مجلس است چون در صورت مجلس نطق آقای سردار معظم ذکر شده لازم است بنده هم در مقابل جواب بدهم چون یکی از امضاء کنندگان پیشنهاد هستم

رئیس - آیا چیزی گفته اید که در صورت مجلس نوشته نشده است؟ یادار اصله طلب میخواید داخل شوند

آقا سید یعقوب - خیر در جلسه گذشته پیشنهادی نسبت به تعیین وقت شد که بنده هم امضاء کردم بعدها سردار معظم شرحی راجع باین مسئله فرمودند بنده میخواهم جواب این مسئله را باد و کلام بدهم

رئیس - تأمل فرمائید آیا چیزی در آن جلسه فرموده اید که در صورت مجلس نوشته نشده است اگر این طور است حق اعتراض دارید و اگر میخواهید در اصل مطلب داخل شوید که آن شب قرار شد در این خصوص مذاکره شود

بعضی تصدیق کردند
رئیس - (غیر از این اعتراض نیست؟) گفتند
خیر (پس صورت مجلس تصویب شد : دستور امروز :
شور اول در عهدنامه بین ایران و روس است ولی قبلاً بعضی مطالب است که باید بمرض آقایان برسد اولاً سه فقره تلگراف از سمنان و اصفهان و عراق رسیده چون کمیسیون عرایض صلاح دیده است در مجلس قرائت بشود
لهذا قرائت میشود

تلگراف مزبور را آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند
از سمنان - ساعت مقدس مجلس شورای ملی شیدالله ارکانه کبیبه هیئت معظم الوزراء عظام دامت عظمتهم از اعطای امتیاز استخراج معادن نفت

ایالات و ولایات بکمیانی (استاندار داوید) آمریکائی که حقیقتاً جامع معسّات و منافع کثیره حالی و مالی اهالی سعادت و رستگاری مملکت و نیکوترین اصلاحات خیرخواهانه نمایندگان معترم ملت و عالی ترین اقدام سیاسی هیئت معظم دولت را ایجاد مینماید هائیان همه نوع تقدیر دانسته اصلاح کلیه امورات ملت را انتظار داریم.

از اصفهان: مقام مقدس دارالشوری کبری و کبیله ریاست وزراء نظام کبیله جریده ایران از تصویب امتیاز نطق شمال بکمیانی آمریکائی و اقدام هیئت معترم دولت عموم اصناف متشکر و تبریکات صمیمانه خود را تقدیم می دارند.

اتحادیه اصناف

از عراق: مقام منبع ریاست الوزراء العظام دامت عظمة کبیله مجلس مقدس شورا ملی شیدائله ارکانه کبیله جریده فریده ایران دستخط تلگرافی مبنی بر هفده قرارداد بین دولتین ایران و جمهوری ممالک متعدد زیارت البته چنین کنند بزرگان چو کرد باید کار . نمی دانیم باجه زبان و بیان از عهد قرارداد حیات بخش تشکرات خود را تقدیم داریم همینقدر عرض میکنیم توده ملت میتواند از اثر این کار متصدیان امور که جز سعادت مملکت منظوری ندارند حیات خود را امیدوار شود . خانمتنا توفیق زمامداران امور را در حسن سیر طرق ترقی و تعالی مملکت خواستاریم . رؤسای ادارات عراق سردار بختیار - رئیس پست کافی الدوله قوام همایون مصطفی رئیس اوقاف - رئیس ارزاق شریف دکتر رئیس عدلیه امین الاسلام - معاصی الملک رئیس مالیه - رئیس ژاندامری کیوان

رئیس - کمیسیون عریض راپورتی نسبت به عملیات دو ماهه خود داده اگر مخالفتی نیست قرائت شود چون مطابق نظامنامه داخلی باید کمیسیون عریض هر دو ماه یکبار تیر راپورتی از عملیات خود بجلس بدهد حال آن راپورت را حاضر نموده و تقاضا کرده اند در مجلس قرائت شود

(آقای مستشار السلطنه مخیر کمیسیون عریض راپورت کمیسیون را بمضمون ذیل قرائت نمودند)

خبر از کمیسیون عریض و مرضی مجلس شورای ملی مورخه نهم قوس ۱۳۰۰ اول ربیع الثانی ۱۳۴۰ اینک که قریب دو ماه است کمیسیون عریض و مرضی تشکیل شده هفته پنج جلس مرتباً منقد و ادای وظایف قانونی خود را بهر امری مقدم داشته لازم دید خلاصه عملیات خود را به عرض مجلس شورای ملی برساند .

کمیسیون در ۱۶ برج میزان بعد از انتخاب هیئت رئیسه خود واد ۶۹ و ۷۳ نظامنامه داخلی را در نظر گرفته بهر ارض وارد مراجعه و تا هشتم برج قوس به ۹۴۸ فقره عریض وارد و جوابهای وزارت دید . خلاصه عملیات خود را به عرض مجلس شورای ملی رساند .

کمیسیون در ۱۶ برج میزان بعد از انتخاب هیئت رئیسه خود واد ۶۹ و ۷۳ نظامنامه داخلی را در نظر گرفته بهر ارض وارد مراجعه و تا هشتم برج قوس به ۹۴۸ فقره عریض وارد و جوابهای وزارت دید . خلاصه عملیات خود را به عرض مجلس شورای ملی رساند .

خبر از کمیسیون عریض و مرضی مجلس شورای ملی مورخه نهم قوس ۱۳۰۰ اول ربیع الثانی ۱۳۴۰ اینک که قریب دو ماه است کمیسیون عریض و مرضی تشکیل شده هفته پنج جلس مرتباً منقد و ادای وظایف قانونی خود را بهر امری مقدم داشته لازم دید خلاصه عملیات خود را به عرض مجلس شورای ملی برساند .

چند فقره مطالب مهمه را کمیسیون لازم می داند به عرض مجلس شورای ملی رسانیده و نظر آقایان نمایندگان معترم را جلب نماید .

۱ - در مقابل تقاضای کتبی برای مرخصی بعضی آقایان نمایندگان معترم کمیسیون عریض و مرضی بعضی امراض اصل هفتم قانون اساسی و ماده صدم نظام نامه داخلی از موافقت تقاضای آقایان خودداری نموده و منتظر است آقایان نمایندگان که از ولایات و ایالات منتخب شده و بیشتر در مرکز حضور پیدا نموده اند بامرارات الاقدم فالاقدم اظهار عقیده خواهند نمود .

۲ - شکایات متواتره از اقباب حکام مخصوصاً از حکام یزد و اصفهان - عراق و ایالات کرمان (از کرمان کمتر) به مجلس شورای ملی می رسد مبنی بر اینکه بعنوان باج راه - تقدیمی - تومانی سی شاهی علاوه بر مالیات معمولی متعلق - سیورسات - عشریه از متروکت متوفی - جرایم و غیره دریافت مینمایند و کمیسیون عریض حسب التکلیف مراجعه بوزارت داخله نموده و وزارت مشارالها از حکومه های معال فوق الذکر مستفید شده حکومت های مزبوره بعضی را تکذیب و برخی را عده احقاق حق داده اند عارضین قانع نشدند مدارکی مبنی بر صدق عریض خود و نظلمات خود اشتباه کاری حکام فوق و تعدیات آنها به مجلس شورای ملی فرستاده اند طلبه های کمیسیون راجع بجواب این قبیل متظلمین از مقام معترم مجلس شورای ملی کسب تکلیف و جانب نظر می نمایند و برای مزید استحضار خاطر آقایان نمایندگان معترم و استدعائی که متظلمین نموده اند دو فقره از عریض و تلکرافات متظلمین و فرارهای از مأمورین حکام فوق قرائت میشود .

مستشار السلطنه مخیر کمیسیون عریض راپورتی نسبت به عملیات دو ماهه خود داده اگر مخالفتی نیست قرائت شود چون مطابق نظامنامه داخلی باید کمیسیون عریض هر دو ماه یکبار تیر راپورتی از عملیات خود بجلس بدهد حال آن راپورت را حاضر نموده و تقاضا کرده اند در مجلس قرائت شود

مستشار السلطنه مخیر کمیسیون عریض راپورتی نسبت به عملیات دو ماهه خود داده اگر مخالفتی نیست قرائت شود چون مطابق نظامنامه داخلی باید کمیسیون عریض هر دو ماه یکبار تیر راپورتی از عملیات خود بجلس بدهد حال آن راپورت را حاضر نموده و تقاضا کرده اند در مجلس قرائت شود

مستشار السلطنه مخیر کمیسیون عریض راپورتی نسبت به عملیات دو ماهه خود داده اگر مخالفتی نیست قرائت شود چون مطابق نظامنامه داخلی باید کمیسیون عریض هر دو ماه یکبار تیر راپورتی از عملیات خود بجلس بدهد حال آن راپورت را حاضر نموده و تقاضا کرده اند در مجلس قرائت شود

یک اقدام اساسی بشود که مردم راحت بشوند تهر آ کمتر عریض پیدا میشود

رئیس - آقای حاج میرزا رضی (اجازه)
حاج میرزا هرقضی - بنده می خواهم عرض کنم اینکه در راپورت کمیسیون نوشته شده است در کرمان کمتر عریضه وشکایت رسیده جهت این است که کرمانهای بیچاره دیگر چیزی برایشان باقی نمانده است که بتوانند تلگراف کنند نه پول دارند تلگراف کنند . نه قدرت دارند که عریضه عرض کنند بقدری در تحت فشار هستند که قدرت بدان مرضحال نیستند حالا بالاین وضع که اینهمه سارقین هم در راه هستند اموال مردم را میرتند خوبست هیئت معترم دولت این پولی را که از بابت قرضورانی راه میدهند و از مردم بدبخت کرمان هم بگیرند ندهند که دیگر یک خرج زیادی بر دولت و مردم تحویل نشود سارق هم بیش از این نخواهد شد

مستشار السلطنه مخیر کمیسیون عریض راجع به بیانات هاهزاده سلیمان میرزا کمیسیون عریض چون موقع را بیشتر از این مقتضی ندید دستوری که مجلس شورای ملی برای او معین کرده بود بهمان ترتیب رفتار کرد و راپورت خود را به عرض مجلس رسانید و تقاضائی که حضرت والا دارند همان تقاضائی که کمیسیون از دولت داد که یک اقداماتی بشود که ابواب شکایت بکسل مسدود و اهالی راحت باشند و این راپورت هم فقط برای استحضار خاطر نمایندگان معترم نبود بلکه در واقع کسب تکلیف برای رفع شکایت متظلمین و رفاهیت آنها بود اما راجع به آن قسمتی که آقای حاج میرزا مرضی اظهار فرمودند که چرا از کرمان در راپورت نوشته شده کمتر کاغذ شکایاتی رسیده در راپورت کمیسیون نوشته شده است نسبتاً از کرمان شکایات کمتر بوده . یعنی نسبت به سایر جاها که از حکام بختیاری شکایت رسیده نسبتاً از کرمان کمتر بوده است

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی (اجازه)
سردار معظم - اگر چه بنده اجازه خواسته بودم ولی حالا که اجازه فرمودید لازمیدانم از موقع استفاده کنم و عرض میکنم اگر بایستی راجع بر راپورت کمیسیون عریض مذاکراتی بشود خوبست امر بفرمائید این راپورت راطبع کنند و بعد بنظر آقایان برسد و مذاکراتی کنند والا حالا هر چه مذاکره بشود بی مطالعه و بی دقت و بدون سنجش افکار خواهد بود و تصور میکنم مذاکره در این خصوص حالاً مقتضی نباشد .

رئیس - چون کمیسیون عریض راپورتی داده و تقاضا کرده بودند قرائت بشود قرائت شد حالا که تقاضا می فرمائید طبع و توزیع میشود و جزو دستور جلسه دیگر خواهد شد

مسئله تجدید نظر در نظام نامه داخلی هم جزو دستور امروز است سابقاً این پیشنهاد قرائت شده حالا مجدداً قرائت ورای گرفته میشود

آقای تدین بمضمون ذیل قرائت نمودند

فرموده خود و پارلمان را بیکار نگذارند مخصوصاً تشکر دارم که کمیسیون عریض از يك نقطه مهم مملکت که نزد تمام نمایندگان معترم عزیز و فعلا مظلوم است که اصفهان باشد در راپورت خود یاد فرموده اند .

رئیس - آقای آقا سید یعقوب (اجازه)
آقا سید یعقوب - بنده که یک نفر از اعضاء کمیسیون عریض هستم عرض می کنم که غرض از این راپورت نه فقط مقصود اطلاع بود بلکه غرض کسب تکلیف کمیسیون عریض بود حالا از مجلس شورای ملی تقاضا می کنم راجع باین دهاتی های بدبختی که در خصوص مالیات فریاد میزنند و دهانشان خراب و ویران شده و همچنین کسانی که از ولایات اینقدر شکایت می کنند که کمیسیون عریض خسته شده يك اقدامی بنمایند . چون ما نمی خواهیم داخل عملیاتی بشویم که تزلزل و سستی در کار حکومت پیدا بشود باین جهت این چهار مسئله را به مجلس شورای ملی راپورت دادیم و کسب تکلیف نمودیم واقعاً ما جواب عریض راپورتها قزوینی ها و ساوجبلاغ و عراق رقم و غیره را که متصل می گویند دهاتمان خراب و جنبش ما از بین رفته چه بگوئیم ؟

ما نمی دانیم چه کنیم . اگر بگوئیم مالیات بگیرند دولت می گوید مجلس شورای ملی عوض اینکه برای ما فایده برساند راه عایدی ما را مسدود می نماید لهذا راپورت دادیم و استدعا نمودیم که مجلس شورای ملی تکلیف این مسئله را معین نماید

رئیس - آقای سلیمان میرزا (اجازه)
سلیمان میرزا - بنده میخواستم به بینیم آیا کمیسیون عریض که این راپورت را نوشته اند معض اذای وظیفه خودشان بود و همانطور که آقای شیخ الاسلام تشکر نمودند باید مام تشکر کنیم که کمیسیون وظایف خود را خوب انجام داده است ولی گمان نمی کنم تشکر کردن از کمیسیون عریض مریضه بزرخم رعایای بیچاره بگذارند فقط تشکر تشکری از اعضاء کمیسیون شده که آنها وظایف خود را انجام داده اند

حالا که آقای رئیس الوزراء تشریف دارن معین کردن تکلیف با ایشان است و الا اظهار حرارت کردن هر کدام از آقایانی که بنده بهر او شرح بدهم و محسم کنم که اهالی هر يك از ولایات در چه سختی هستند باز هم شاید گفته شود وقت مجلس تلف شده همه میدانیم اهالی در چه صدماتی هستند و تصور میکنم یگانگانه ملجاشان مجلس است که بعضی اینکه يك عریضه عرض میکنند و در مجلس شورای ملی قرائت شود مجلس بزودی رفع تعدی از آنها خواهد نمود

البته همینطور هم هست بایستی مجلس شورای ملی مقدم باشد ولی در هر صورت باید از دولت خواست که در باب این عریض چه اقداماتی خواهند فرمود و در حقیقت این يك سؤال عمومی است که از هیئت وزراء میشود که در باب آسایش و راحتی رعایا و مردم بیچاره چه اقدامی خواهند کرد که کمیسیون عریض هم راحت بشود و دیگر اینهمه عریض به مجلس نرسد چون وقتی

سکوت از نمایندگان روانیست آخر از این آقایان بختیاری سؤال فرمائید که از آنجا چه می خواهند از ملت ایران چه طلب دارند ماحکومتی می خواهیم که قدرت آن فقط دولت باشد نه شیره شخصی . منته می خواهیم که تنها از طرف دولت حقوق برده اموال و امراض ما را صیانت کنند نه یکدسته عشایر وحشی بقماگر که علاوه بر اخذ حقوق از دولت سالی یکصد و شصت هزار تومان از ما باج دریافت نمایند و مال التجاره ما را هم اشراق فارس بسرقت ببرند . انتظار جراب سیخ و فوررسی داریم .

محل مهر و امضاء ۵۳ نفر
اغلب ملاکین مرکز ولایات و ولایات بواسطه خشک سالی و آفتهای سمایی با بواسطه سیل زدگی که رعایا را متفرق ساخته و در هواید آن معال نکت فاحشی حاصل شده است تقاضای معیزی و تخفیف می نمایند (از قبیل : قزوین . کاشان . یزد . بروجرد . وغیره) و کمیسیون نظر با همت معیت که از نقطه نظر تأمین زراعت و آسایش حال رعیت است توجه به مجلس شورای ملی راجع می نمایند .

۴ - شکایات تجار اصناف . هیئت اجزای پست از مولیر مدیر کل پستخانه پرسد که خاطر آقایان نمایندگان معترم کاملاً مستحضر است چون کنترات مشار الیه منقضی شده بقاء و دخالت او در امورات پستی قبل از رسیدگی بمواد شکایات تجدید کنترات چه صورتی دارد و تکلیف کمیسیون در باب عارضین چیست ؟

مخیر کمیسیون عریض و مرضی مجلس شورای ملی مستشار السلطنه

رئیس - آقای ارباب کیخسرو (اجازه)
ارباب کیخسرو - بنده خواستم عرض کنم که دوره سوم قرار شده بود که خلاصه عملیات کمیسیون عریض در چند نسخه نوشته شده و در اطاق تنفس می گذاشتند که آقایان نمایندگان از روی فراغت قرائت نموده و مطالعه کنند حالا اگر همانطور رفتار شود تصور می کنم بهتر باشد

مخیر کمیسیون عریض و مرضی مجلس شورای ملی مستشار السلطنه
مخیر کمیسیون عریض و مرضی مجلس شورای ملی مستشار السلطنه

رئیس - آقای شیخ الاسلام اصفهانی (اجازه)
شیخ الاسلام - بنده مدتی است آرزو مندم که کمیسیونهای معترم پارلمانی عرض اندامی در مجلس شورای ملی بنمایند . اینک تشکرات خود را تقدیم اعضاء کمیسیون معترم عریض نموده امیدوارم که سایر کمیسیونهای پارلمانی هم تاسی بکمیسیون عریض

نظر باینکه نظامنامه داخلی معاینی دارد که مجلس سیم نیز متوجه و مصدق آن بوده و برای رفع معایب مذکور کمیسیونی نیز معین شده بود ولی بواسطه تعطیل مجلس سوم موفقیت در اصلاح نظامنامه داخلی حاصل نشد حالیه هم مقتضی است که مجلس شورای ملی عطف توجه در اصلاح نظامنامه مزبور بعمل آورد بنابراین پیشنهاد میشود که مجلس شورای ملی بهیئت رئیس و یا کمیسیون مخصوص مأموریت بدهد که در نظامنامه داخلی مطالعه کرده و اصلاحات مقتضیه را راپورتاً بمجلس شورای ملی تقدیم دارد

رئیس - در این باب مخالفی نیست؟
(گفته شد خیر)

رئیس - پس رأی میگیریم... آقای مساوات فرمایشی دارند؟

مساوات - پیشنهاد دارای دو قسمت است يك قسمت راجع بهیئت رئیس است و يك قسمت راجع به تشکیل کمیسیون خاصی. باید تفکیک بشود.

رئیس - اول باید رأی بگیریم که آیا لازم است نظامنامه داخلی جرح و تعدیل بشود یا خیر؟ بعد رأی میگیریم بکمیسیون خاصی ارجاع شود اگر رد شد رأی میگیریم بهیئت رئیس ارجاع شود. رأی میگیریم آقایانی که تصویب میکنند که نظامنامه داخلی اصلاح شود قیام فرمایند

(افغان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد. آقایانی که تصویب میکنند به کمیسیون خاصی مراجعه شود قیام نمایند.

(عده قلبی قیام نمودند)

ملك الشعراء - آقایان درست ملتفت نشدند.

رئیس - دوباره رأی میگیریم. آقایانیکه تصویب میکنند بکمیسیون خاصی مراجعه شود... **حاج شیخ اسدالله** - با موافقت هیئت رئیس.

رئیس - خیر موافقت هیئت رئیس را لازم ندارد. آقایانی که تصویب میکنند بکمیسیون خاصی مراجعه شود قیام نمایند

(عده قلبی قیام نمودند)

رئیس - رد در رأی گرفته میشود به هیئت رئیس مراجعه شود

(جمعی گفتند معین است لازم رأی نیست)

رئیس - شور اول در عهدنامه بین ایران و روس؛ از فصل اول شروع میشود

نصرت الدوله مخبر کمیسیون خارجه - بنده تصور میکنم لازم است قبل از شروع بنده اشاره در مواد اگر اجازه فرمائید کمیسیون عقیده خود را نسبت به دو نسخه فارسی که در نزد آقایان هست اظهار نماید. چنانکه خاطر آقایان مسبق است در جلسه گذشته مذاکره شد ترجمه نسخه اولی غلط است لکن آقای سردار معظم مجدداً ترجمه فرموده بودند کمیسیون در آن نسخه مذاکره کرده و چون بموجب فصل

بیست و پنج همین عهدنامه که نوشته شده عهدنامه در هر دو زبان معتبر است باین ملاحظه باید البته توافق کامل ما بین متن روسی و فارسی موجود باشد والا ممکن است دائماً در موقع عمل سوءتعبیر بشود و باین ملاحظه کمیسیون چون در موقع مطالعه دید نسخه جدید مطابق با نسخه روسی بیشتر بود نسخه جدید را میپذیرند.

رئیس - در فصل اول آقایان فہیم الملك ملك الشعراء اعتراضی داشتند بعد مسترد شدند آقای آقا سید فاضل هم اعتراضی داشتند که طبع و توزیع شده. در این باب توضیحاتی دارید یا خیر؟

آقا سید فاضل - اجازه میفرمائید؟

رئیس - بلی فرمائید

آقا سید فاضل - چون تحقیقاتی که شد مطابق آن ترجمه اخیر که آقای سردار معظم فرموده اند معلوم شد کلمه امتیارات را هم دارد و گمان میکنم عبارت کافی باشد و دیگر عرضی ندارم

رئیس - پس اعتراض خود را مسترد فرمودید؟

آقا سید فاضل - بلی

رئیس - آقای سردار معظم راجع بکدام فصل اجازه خواسته بودید

سردار معظم - بنده هم راجع به ترجمه جدید میخواستم عرض کنم که آقای مخبر فرمودند.

رئیس - آقای ارباب کیخسرو راجع به فصل اول است.

ارباب کیخسرو - عرض بنده يك قسمت راجع بفصل اول است و دیگر راجع باین ترجمه است خواستم ببینم نظریه دولت در این موضوع چیست؟ چون هیئت دولت ترجمه اول را پیشنهاد کرده بود البته در این باب هم جلب نظر دولت لازم است خوبست آقای مخبر این مسئله را توضیح بدهند

در فصل اول هم نظریه داشتیم و پیشنهاد کردم که به کمیسیون مراجعه بشود و اصلاحاتی را که پیشنهاد نموده ام اگر کمیسیون موافقت بکند اصلاح نمایند.

رئیس الوزرا - اگر چه نظریه دولت این بود که زودتر متن فارسی این عهدنامه بتصویب برسد ولی نظر باینکه در ترجمه معلوم شد يك اختلافاتی با متن روسی هست و مجلس هم باید بمتن فارسی رأی بدهد. و از طرف دیگر هم متن فارسی و هم متن روسی هر دو معتبر است و البته نبیشت مجلس يك بنا بر این پس از مذاکره ای که در کمیسیون بعمل آمد دولت هم موافق شد ترجمه را که اقرب بصحت باشد بپذیرد و چون ترجمه ثانوی بمتن روسی مطابق است لهذا دولت میپذیرد

رئیس - اعتراض دیگری آقای سید الملك در فصل اول داشتند

سید الملك بنده در ترجمه قبل اعتراض داشتم حالا که این ترجمه مطرح شد اعتراض بنده هم رفع شد.

رئیس - آقای امیر ناصر هم اعتراضی داشتند؟

امیر ناصر - اعتراض بنده راجع به فصل سوم است

رئیس - پس در فصل اول ایرادی نیست؟ (اظهاری نشد)

رئیس - فصل دوم مطرح است (بعضی تقاضا نمودند قرائت شود)

رئیس طبع و توزیع میشود که وقت تلف نشود (بعضی تصدیق کردند)

در فصل دوم که اعتراضی نشده است پس مخالفی نیست آقای ارباب کیخسرو راجع باین فصل بود؟

ارباب کیخسرو - بنده در فصل اول اجازه خواسته بودم.

رئیس - فصل سوم مطرح است. از طرف آقای سردار معظم اعتراضی شده (خطاب بسردار معظم)

توضیحی دارید فرمائید؟

سردار معظم - همین طور که پیشنهادی که طبع و توزیع شده است عرض کرده ام کمیسیون که در این فصل سوم اشاره شده است یعنی کمیسیون تعدیل حدودی که در سنه (۱۸۸۱) ایجاد شده دارای يك مقدمه بوده خودش مستقیماً ایجاد نشده این کمیسیون مأموریت یافته بود بر حسب يك معاهده که دو سال قبل از تشکیل آن کمیسیون بین ایران و روس منعقد شده بود برای اینکه حدود معینه در آن عهدنامه را از طرف دولت ایران و روس عملاً تعیین نمایند و ملایم دولت ایران را در سرحدات نصب بکنند در سنه (۱۸۸۱) تقریباً مطابق (۱۳۵۱) هجری کمیسیونی معین شده که برود تعدیل حدود بکنند و بنا بر این عملیات این کمیسیون موافق همان معاهده اصلی بوده است که به نمایندگی میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه در نیویورک و وزیر مختار روس در طهران منعقد شده این کمیسیون رفته است از خلیج حسینقلی تا بابادرمز علامت سرحدی نصب کرده است و بنای تکالیف خود را انجام نداده و با تمام رسانده بعد تکمیل اقدامات کمیسیون مزبور بعهده کمیسیون دیگری که در سنه (۱۸۹۳) میلادی مأموریت یافته است واگذار شده و این کمیسیون از بابادرمز تا دهنه ذوالفقار که انتهای نقطه سرحدی ما و افغانستان است علامت سرحدی نصب کرده و در مبادله فیروزه و حصار هم شرکت داشته باین مقدمه اگر مادرفصل سوم نظرمان را بکمیسیون (۱۸۸۱) ببندیم بعقیده بنده نظرمان ناقص است پس بهتر این است که ما همان اصلی را که این کمیسیون فرغ آن اصل است مدرك قرار دهیم زیرا کمیسیون مشخص حدود ما نبوده بلکه مشخص حدود ما همان عهدنامه بوده که بر طبق آن عهدنامه کمیسیون مأموریت یافته بنابراین پیشنهاد کردم در عوض قسمت اول فصل سوم که دولتین معظمتین متعاهدین رضایت می دهند که سرحد ما بین ایران و روسیه را مطابق تعیین کمیسیون سرحدی سنه (۱۸۸۱)

تصدیق و رعایت نمایند) اینطور نوشته شود که (دولتین معظمتین متعاهدین رضایت می دهند که سرحد ما بین ایران و روسیه را مطابق عهد نامه سرحدی ۱۲۹۹ تصدیق و رعایت نمایند و نسبت ببقای فصل همانطوری که در اینجا نوشته شده اعتراضی ندارم حالا بسته بنظر مجلس شورای ملی و دولت است که این نظریه را تصدیق کنند یا خیر؟ عرض بنده همین بود.

رئیس - (خطاب بمخبر) رأی کمیسیون خارجه در این باب چیست؟

مخبر - کمیسیون خارجه قبول می کند که این پیشنهاد ارجاع شود بکمیسیون وقت در این مسئله بنمایند.

رئیس - عقیده بنده این است در صورتی که مخبر کمیسیون مراجعه اش را قبول می کند دیگر در قابل توجه بودنش نباید رأی گرفت. چون وقتی در قابل توجه بودن پیشنهاد رأی میگیرند که کمیسیون قبول نکنند (گفتند صحیح است) يك اعتراض دیگری هم از طرف آقای امیر ناصر طبع و توزیع شده.

امیر ناصر - بنده اعتراض خود را بکمیسیون اظهار می کنم و با موافقت کمیسیون نظریات خود را بر عرض مجلس خواهم رسانید.

رئیس - اگر کمیسیون قبول نکرد دیگر نمی توانید پیشنهاد فرمائید.

امیر ناصر - بنده نظریات خود را عرض خواهم کرد اعم از اینکه رد یا قبول بشود.

رئیس - آقای ارباب کیخسرو (اجازه)

ارباب کیخسرو - بنده بطوری که عرض کردم در يك قسمت از این فصول نظریات اصلاحی داشتم و پیشنهادات خود را تقدیم کردم چون معلوم نبود که از روی ترجمه سابق در اینجا مذاکره خواهد شد یا از روی ترجمه آقای سردار معظم خوبست مشخص فرمائید حالا که از روی ترجمه آقای سردار معظم می شود و بنده دوباره پیشنهاد کرده ام پیشنهادات جدید بنده چه صورتی خواهد داشت؟

رئیس - در پیشنهادات شما نمی شود مذاکره کرد چون باید بیست و چهار ساعت قبل از اینکه مطرح شود باید طبع و توزیع شود.

ارباب کیخسرو - در هر صورت طبع و توزیع خواهد شد.

رئیس - بلی طبع و توزیع خواهد شد اما از شور اول که بگذرد نمی توانیم در آنها رأی بگیریم مگر در شور دوم. آقای سلیمان میرزا (اجازه)

سلیمان میرزا - اعتراض آقای امیر ناصر را بنده نفهمیدم چه شد گویا يك حالت ثالثی پیدا کرد فرامخبر کمیسیون که ارجاع بکمیسیون را قبول نکردند. مجلس شورای ملی هم که رأی با راجع کمیسیون نداد ایشان خودشان فرمودند بکمیسیون مراجعه می کنیم این چه ترتیبی است؟ مطابق کدام نظامنامه است؟

رئیس - مقصودشان این است که پیشنهاد خودشان را بالفعل مسترد میدانند و بعد در کمیسیون مذاکره

خواهند کرد اگر کمیسیون قبول کرد جزو عقاید خودش پیشنهاد می کند والا مسترد شده است

فصل چهارم مطرح است. اعتراضی در فصل چهارم نشده است.

فصل پنجم مطرح است. ایرادی از طرف آقای شیخ الاسلام در فصل پنجم شده است در فقره اول فصل پنجم چند فقره اعتراضی هست (خطاب به آقای شیخ الاسلام) اگر توضیحی دارید فرمائید بعد رأی بگیریم.

شیخ الاسلام (نماینده اصفهان) - اعتراضاتی که در نظر بنده بود مطابق مطالباتی بود که در صورت اولیه کرده بودم و الان مذاکره شد در اینکه صورت ثانوی که آقای سردار معظم ترجمه کرده اند مطرح شورا است و بنده که حالا نمی توانم يك عراضی بکنم و تقاضا می کنم این قسمت از اعتراضات بنده همانند بعد وقت می کنم و در شور ثانوی اگر رفتاری محترم بنده مقصود بنده را ذکر نکنند عرض می کنم.

رئیس - پس فعلاً اعتراض خود را مسترد می نمائید.

شیخ الاسلام - بلی تقریباً چون حالا نمی توانم توضیح بدهم یعنی در صورت ثانوی مذاکره نکرده ام که توضیح بدهم

رئیس - استرداد تقریبی معنی ندارد

شیخ الاسلام - استرداد موقتی است

رئیس - پس فعلاً مسترد میفرمائید بعد اگر خواستید در شور دوم مجدداً پیشنهاد خواهید فرمود

شیخ الاسلام بلی

رئیس - اعتراض آقای فہیم الملك در فصل پنجم مطرح است

فہیم الملك - بنده بعد از اصلاح ترجمه اشتباهم رفع شود دیگر عرض ندارم

رئیس - آقای شیخ الاسلام اصفهانی يك اعتراض دیگر هم داشتید آن را هم مسترد می نمائید

شیخ الاسلام - بلی این که عرض کردم راجع به کل پیشنهادات خود بود

رئیس - کلیه اعتراضات خودتان را مسترد میفرمائید

شیخ الاسلام - بلی چون همان طور که عرض کردم در ورقه ثانوی که فعلاً مطرح است مذاکره بعمل نیآورده ام که بتوانم توضیحات بدهم چون حالا آقای مخبر فرمودند ورقه ثانوی تحت شور است و بنده آنرا مطالعه نکرده ام

رئیس - این نسخه که آقای سردار معظم ترجمه نموده اند يك قسمتش در سه روز قبیل و يك قسمتش هم در روز توزیع شده است و به جنب حالی هم در روز لابد رسیده است و وقت مذاکره داشته اید.

شیخ الاسلام - بلی رسیده است ولی چون آقای مخبر فرمودند این ورقه ثانوی در کمیسیون خارجه تصدیق شده مطابق آن شور میشود و بنده مطالب

نبودم مطالعه نکرده بودم

رئیس - اعتراضی آقای آقا سید فاضل کاشانی داشتند حاضرند توضیح بدهند؟

آقا سید فاضل - بلی در قسمت سوم فصل پنجم اگر چه بعضی از آقایان اظهار فرمودند که از ترجمه ثانوی اشکالشان رفع شده ولی اشکال بنده در این ترجمه جدید هم باقی است در قسمت سوم از فصل پنجم نوشته که (با تمام وسائلی که بآن دسترس باشد از توقف قشون و باقرای مسلحه مملکت ثالث دیگری در صورتی که احتمال برود توقف قوا مزبور باعث تهدید سرحدات و یا منافع) و یا امنیت متعاهد معظم دیگری شود باید در خاک خود و متعاهدین خود ممانعت نمایند) بنده عرض میکنم بمجرد اظهار احتمال نباشد قواست کرد آیا باید این احتمال را بدهد فرض فرمائید يك قوای مسلحه متوقف شد از کجا ما باید بفهمیم تشخیص تهدید این قوا کی خواهد بود که معلوم نکند منافع طرف در تهدید است آیا بمجرد اظهار طرف که يك قوای موجود است و منافع مرا تهدید میکنند میشود قناعت نمود بنده عرض میکنم خوبست يك کمیسیونی در آن موقع از نمایندگان طرفین تشکیل بشود و با اتفاق یا اکثریت تشخیص تهدید را بدهند و تصدیق کنند و الا بمجرد اظهار نمیشود قناعت کرد.

رئیس - رأی کمیسیون در این باب چیست

مخبر - آیا ممکن است اجازه فرمائید که کمیسیون پس از شنیدن همه اعتراضات توضیح بدهد و عقیده خود را اظهار نماید

رئیس - خیر چون طبع و توزیع شده باید یکی یکی که اظهار می شود رأی خودتان را بدهید

مخبر - اعتراضات راجع بفصل پنجم را عرض میکنم

رئیس - بنده تصور کردم تمام اعتراضات را میفرمائید راجع به فصل ممکن است یکدفعه عقیده کمیسیون را اظهار نمائید اعتراض دیگری از طرف آقای ملك الشعراء هست که متعاضد سه فقره است **ملك الشعراء** - اعتراض بنده در فصل پنجم در متن ترجمه اولیه بود بنده در جلسه گذشته معین نشدم که دولت یا کمیسیون ترجمه ثانوی را قبول خواهد کرد یا خیر اگر این مسئله تعقیق میشد اعتراضات بنده شاید تجدید میشد معینا اعتراض بنده در متن ترجمه ثانوی هم تاحدی وارد است در متن اول می گوید که وجود دستجات و تشکیلات و حتی اشخاص منفرد را که مقصودشان ضدیت با دولتین ایران و روس و با دولت متحده روسیه باشد اهم از هر عنوانی که داشته باشد باید در خاک خود جلوگیری نمایند و نیز باید از دستجات و تشکیلات فوق در ترتیب قوای مسلحه و تجهیزات قشون در خاک خود ممانعت نمایند اینجا باشخاص منفرد شامل میشود و در ترجمه ثانوی هم میگوید (۱) - ترکیب و یا توقف تشکیلات و یا دستجات (گروپها) هر اسم که نامیده شوند و باشخاص منفرد که مقصود تشکیلات و اشخاص مزبور مبارزه

بایران و روسیه و همچنین ممالک متحد و روسیه باشد در خاک خود ممانعت نمایند و همچنین از گرفتن افراد قشونی و یا تجهیزات نفرت برای صفوف قشون و یا قوای مسلحه تشکیلات مزبور در خاک خود ممانعت نمایند در این جا هم اشخاص منفرده شامل میشود و می گوید مقصود تشکیلات و اشخاص منفرده مبارزه با ایران و روسیه باشد بنده اعتراض دارم زیرا ارجاع به تشکیلات و دستجات مفصلی که بالاخره با احزاب داخلی و دستجات خارجی ممکن است تغییر شود شاید بشود قانع شد لکن راجع با اشخاص منفرده که مقصود آنها مبارزه با روسیه باشد بنده اعتراض دارم چون مسئله مبارزه قدری مهم است اشخاص منفرده باید دولت چطور میتواند مبارزه کنند بنده ملتفت نمیشوم مسئله یک قدری کشدار است و ممکن است بهر یک نفر شخص یا افراد حزب یا روزنامه نویس تعمیر شود و اگر این زبان را وسعت بدهیم شاید بکنفر نمایند و به صورت راهم شامل شود و اگر این اشخاص بخواهند یک اعتراض روسیه بکنند یا به صرف اینکه یک روزنامه نویس بخواهد در انتقاد یک سلسله مقاله بنویسد که آن مسئله شاید باعث ضرر ایران باشد آنوقت مطابق این فصل مانع میشود عسیم از آن شخص جلوگیری نمائیم و یا مطابق این فصل ما مجبور هستیم از آن دستجات جلوگیری کنیم زیرا فقط ترکیب اشخاص منفرده هم اضافه شده است اولاً بنده عرض میکنیم این عبارت صحیح نیست و معنی ترکیب را بنده نمیفهمیم یعنی چه یک عبارت غیر واضحی است و ترکیب اشخاص منفرده اصلاً لفظ غلطی است در هر صورت عبارت را بنده نمیفهمم در هر حال اعتراض بنده باین ماده وارد است و دیگر راجع بکلمه (مقصود) که مینویسد (مقصود تشکیلات و اشخاص مزبوره مبارزه با ایران و روسیه باشد الی آخر ۱۰۰۰) این مقصود را کی تشخیص میدهد که بکنفر شخص منفرده در ایران میخواهد باروسیه مبارزه بکنند این مطلب اشخاص درست شامل نمی شود و شاید در آیه مبارزه را همانطور که در نسخه اولیه ترجمه شده بود بخواهند بضدیت تعبیر کنند آنوقت اسباب زحمت میشود

هم وارد است چون تجهیز افراد قشون در یک مملکت مستقلی هیچوقت صورت خارجی نخواهد داشت و ممکن است اگر یک پارتنی یا یک حزبی در مملکت تشکیل شود تغییر نکند که این حزب تجهیزات نفراتی می کند برای اینکه در آیه صرف قشونی ترتیب دهد و با ما جنگ کند همیشه باید در مقابل دستجات آزاد بخواد و احزاب قشونی طرف بشود و زدو خورد می نمایند بالاخره در روی این سطور ما همیشه با دولت روسیه زد و خورد داشته باشیم این است که بنده باین قسمت هم اعتراض عبارتی و هم اعتراض اساسی دارم در قسمت سوم می گوید بکنیه ممالک و یا تشکیلات قطع نظر از اسم آن تشکیلات که مقصودشان مبارزه با متعاهد معظم باشد نباید اجازه داده شود که بخاک هریک از طرفین معظمین متعاهدین تمام آنچه را که ممکن است برضد متعاهد دیگر استعمال شود وارد نموده و یا باور دهند) مثلاً ممکن است یک تشکیلات حزبی در ایران داده شود که باروسیه راجع بکشتی رانی و صادرات و واردات و خرید و فروش مال التجاره اختلاف نظری پیدا کند و آن تشکیلات یک جرایدی داشته باشند که بخواهند برای تشکیلات خودشان وسائلی از خارج وارد کنند مثلاً بخواهند کاغذ برای روز نامه یا مطبوعه یا کتاب وارد نمایند اساساً مطابق این فصل باید از آن احزاب جلوگیری شود آن وقت برای وارد کردن کاغذ و حروف برای مطبوعه و سایر لوازمات ممکن است با ما مخالفت کنند و از خاک خودشان نگذارند کاغذ و مطبوعه و حروف و کتاب و سایر اشیاء خارج شود بعنوان اینکه این پارتنی و این حزب مقصودش مخالفت با ما است و چنانچه عرض کردم کلمه مبارزه آن معنی را که منظور است نیرساند زیرا مبارزه را با فراهم شامل کرده در حالیکه اشخاص منفرده نمی توانند حالت مبارزه داشته باشند بنا بر این مبارزه در مورد افراد تعبیر بضدیت خواهد شد و این تعبیر باعث خواهد شد که نگذارند در ایران اجتماعات و تشکیلات و جراید آزاد داشته باشیم و بعقیده بنده این قسمت مبهم و پیچیده است و شاید از برای اجتماعات آتیته مخوف هم باشد در قسمت های دیگر هم بنده یک اعتراضاتی داشتم ولی این ترجمه تا حدی بنده را قانع کرد

آنوقت بنده فصل پنجم این عهد نامه قدری کهنه شده است یعنی آن مقصودی که سابق دولت روسیه داشت از بین رفته زیرا فصل پنجم این عهدنامه در موقعی نوشته شده که دستجات مخالف در روسیه مشغول جنگ بودند . البته دولت روسیه می خواست از طرف ما امتیازاتی حاصل کند و نظرش این بود که آن دستجات مخالف یک قسمتی از خاک ایران را مرکز مخالفت و عملیات برضد روسیه قرار ندهند مقصود اصلی از فصل پنجم تصور میکنم این بوده است لاغیر لکن چون عبارات ظاهر عهدنامه مبهم بود لذا ما باید منقصد ظاهر آنرا اصلاح کنیم .

البته در این قسمت همسایه شمالی ما باید با ما همراهی بکنند ما هم نباید اجازه بدهیم در خاک خودمان تجهیزات یا تشکیلات مسلحی پیدا شود که مقصود آنها مبارزه با دولت همسایه معاهد ما باشد بنده تصور میکنم از نقطه نظر دوستی بین دولتین لازم است این مسئله را ما قبول کنیم ولی این تقابلی ما حدودی دارد و مادامی است که سکنه با آزادی و بشنون مملکتی ما وارد نکنند و هر جا سکنه وارد کند ما دیگر نمی توانیم زیر بار همچو تقابلی برویم پس باید بعقیده بنده ملت و دولت ایران تقبل کند که از توقف تشکیلات و دستجات مسلح در خاک ایران جلوگیری کند ولی اگر آن تشکیلات با نظری که آقای ملک الشعراء فرمودند باشد یعنی یک افرادی در مملکت ایران باشند و مقصودشان مبارزه با دولت همسایه باشد این مبارزه چندان اهمیتی ندارد و اشکال برای دولت همسایه تولید نمیشود که ما جلوی گیری آنها را تقبل کنیم پس ما باید این فصل را اتخاذ کنیم که از توقف تشکیلات و دستجات مسلح در خاک خودمان برضد روسیه جلوگیری شود و با این اصل طرفین رضایت بدهند که از تشکیل دستجات مسلح که مقصودشان مبارزه با یکی از متعاهدین باشد جلوگیری شود این یک اصل کل است که باید در فصل پنجم ملحوظ

سر دار معظم - بنده عرض دارم رئیس - بفصل پنجم اعتراض دارید **سر دار معظم** - بلی بطلع هم رسیده است رئیس - بفرمائید **سر دار معظم** - قبل از آنکه مقصود خود را عرض کنم یک منقصد عبارتی بنظر بنده رسیده است که در طبع حاصل شده است و باید آقایان در نسخ خودشان تصحیح فرمایند و آن این است که در فقره سوم تهدید باحای حطی نوشته شده و حال آنکه مقصود با ماه هوز است

آقای هوز - آشتیانی - یک جا هم منافی را منافع نوشته است **سر دار معظم** - بلی آنهم باید اصلاح بشود بنده با فصل پنجم مخالف بوده و هستم و مخصوصاً اگر بیاناتی را که آقای ملک الشعراء فرمودند مصداق پیدا کند مخالفت بنده بجائی خواهد رسید که فصل پنجم برای بنده غیر قابل قبول خواهد بود اگر چه این نکته را باید گفت که مقصود از فصل پنجم چه بوده است . بنظر بنده فصل پنجم این عهد نامه قدری کهنه شده است یعنی آن مقصودی که سابق دولت روسیه داشت از بین رفته زیرا فصل پنجم این عهدنامه در موقعی نوشته شده که دستجات مخالف در روسیه مشغول جنگ بودند . البته دولت روسیه می خواست از طرف ما امتیازاتی حاصل کند و نظرش این بود که آن دستجات مخالف یک قسمتی از خاک ایران را مرکز مخالفت و عملیات برضد روسیه قرار ندهند مقصود اصلی از فصل پنجم تصور میکنم این بوده است لاغیر لکن چون عبارات ظاهر عهدنامه مبهم بود لذا ما باید منقصد ظاهر آنرا اصلاح کنیم .

البته در این قسمت همسایه شمالی ما باید با ما همراهی بکنند ما هم نباید اجازه بدهیم در خاک خودمان تجهیزات یا تشکیلات مسلحی پیدا شود که مقصود آنها مبارزه با دولت همسایه معاهد ما باشد بنده تصور میکنم از نقطه نظر دوستی بین دولتین لازم است این مسئله را ما قبول کنیم ولی این تقابلی ما حدودی دارد و مادامی است که سکنه با آزادی و بشنون مملکتی ما وارد نکنند و هر جا سکنه وارد کند ما دیگر نمی توانیم زیر بار همچو تقابلی برویم پس باید بعقیده بنده ملت و دولت ایران تقبل کند که از توقف تشکیلات و دستجات مسلح در خاک ایران جلوگیری کند ولی اگر آن تشکیلات با نظری که آقای ملک الشعراء فرمودند باشد یعنی یک افرادی در مملکت ایران باشند و مقصودشان مبارزه با دولت همسایه باشد این مبارزه چندان اهمیتی ندارد و اشکال برای دولت همسایه تولید نمیشود که ما جلوی گیری آنها را تقبل کنیم پس ما باید این فصل را اتخاذ کنیم که از توقف تشکیلات و دستجات مسلح در خاک خودمان برضد روسیه جلوگیری شود و با این اصل طرفین رضایت بدهند که از تشکیل دستجات مسلح که مقصودشان مبارزه با یکی از متعاهدین باشد جلوگیری شود این یک اصل کل است که باید در فصل پنجم ملحوظ

ملک الشعراء - بلی بنده ملتفت نشدم اتفاقاً آقایان دیگر هم اظهار نکردند **رئیس** - در باب اعتراضات آقای ملک الشعراء عقیده کمیسیون چه خواهد بود **مخبر** - اجازه فرمودید که راجع بفصل پنجم نظریه کمیسیون را بعد عرض کنم

شود یک اشکال دیگری که بنده در فقره اول فصل پنجم دارم این است که همانطوریکه ما جلوگیری از توقف تشکیلات و دستجات مسلحه را برضد روسیه در خاک خودمان تقبل می کنیم دولت روسیه هم باید در مقابل ما این تقبل را نسبت به متعاهدین خود بنماید نه اینکه فقط این جلوگیری متوجه بخود روسیه تنها باشد بلکه باید متوجه با متعاهدین باروسیه هم بشود برای اینکه در بعضی جاهای دیگر این عهدنامه دولت روسیه بنام خود و متعاهدین خود تقبلاتی کرده است اگر در این مورد هم این تقبل یعنی جلوگیری از دستجات مسلح که مقصود آنها مبارزه با دولت ایران باشد در خاک خود و متعاهدین خود از طرف روسیه بشود تصور میکنم اختلافی با همان فصل که دولت روسیه مقبل شده است نداشته باشد و این اعتراض بنده باید در فقره اول فصل پنجم ملحوظ شود در فقره دوم فصل پنجم هم بنده یک نظری دارم در این قسمت می نویسد بکنیه ممالک و یا تشکیلات قطع نظر از اسم آن تشکیلات که مقصودشان مبارزه با متعاهد معظم باشد نباید اجازه داده شود که بخاک هریک از طرفین معظمین متعاهدین تمام آنچه را که ممکن است برضد متعاهد دیگر استعمال شود وارد نموده و یا باور دهند این کلمه (تمام آنچه) خیلی مبهم است و نظر باینکه ما روابط گوناگون باروسیه داریم برای اینکه در آیه بین ما و روسیه سوءتفاهم تولید نشود بهترین وسیله برای رفع سوء تفاهم صراحت تقبلات طرفین است . تصور می کنم این کلمه بکنی مبهم است زیرا در موارد مختلفه ممکن است این کلمه سبب خرابی بشود

یک تمثال خیلی صحیحی آقای ملک الشعراء فرمودند مثلاً کاغذ یک چیزی است ممکن است هر کس ادعا کند برضد من بکار میبرند در صورتیکه محل احتیاج عمومی هم هست بنا بر این با محفوظ ماندن آن نظری که عرض کردم یعنی جلوگیری از ترکیب و تشکیل و توقف تشکیلات و دستجات مسلح باید چیزهایی را که بدر آن تشکیلات و دستجات مسلح میغورد جلوگیری کنیم یعنی تقبل کنیم که آلات و ادوات جنگی را نگذاریم از خاک ما عبور بدهند و همچنین باید روسیه هم تقبل کند که این اشیاء را از خاک خودش عبور ندهد

مخبر - اعتراضاتی که بفصل پنجم شده است بدقت بنده مطالعه کردم و از فرمایشاتی که آقایان فرمودند استفاده کردم ولی متأسفانه باین قسمت از آنها موافق نیستم باین قسمت دیگر موافقم و همین توافق نظر بنده را الزام می کند که ارجاع این اعتراضات را بکمیسیون قبول کنم از طرف دیگر بنده بمذاکرات و الفاظ و جملاتی که در اطراف این عهد نامه ذکر می شود خیلی اهمیت می دهم و البته مسا باید در ضمن بیان این مذاکرات خیلی دقیق باشیم و چیزی نکوئیم که بعد ما اسباب زحمت بشود و تولید سوء تفاهم کند باین ملاحظه بنده از داخل شدن در جزئیات خودداری می کنم و ارجاع اعتراضات را بکمیسیون میبندم **رئیس** - سه فقره اعتراض است که از طرف آقای

سیدفاضل و آقای ملک الشعراء و آقای سردار معظم شده است هر سه را می پذیرید ؟ **مخبر** - اعتراض آقای آقا سیدفاضل را بطرزی که طبع شده است بنده وارد نمیدانم تصور می کنم این اعتراض آقای آقا سید فاضل راجع به ورود دیگر باشد **رئیس** - پس درباره اعتراض آقای آقا سید فاضل باید رأی بگیریم آقایانیکه اعتراض ایشانرا قابل توجه میدانند . . . **آقا سید فاضل** - اگر کمیسیون نمی پذیرد ممکن است بنده مسترد دارم بنده علی الوضیفة این اعتراض را تقدیم نمودم **رئیس** - آقای آقا سید فاضل اعتراض خود را مسترد داشتند . (خطاب به آقای مخبر) - اعتراض آقای ملک الشعراء و آقای سردار معظم هر دو را می پذیرید **مخبر** - بلی میپذیرم **رئیس** - در فصل ششم آقای آصف الممالک اعتراضاتی کرده بودند مسترد داشتند در باقی اعتراضات باید رأی بگیریم **آصف الممالک** - بنده نظر باینکه بعضی آقایان دیگر در همان فصل اعتراضاتی فرموده بودند باین جهت اعتراض خود را مسترد داشتم **رئیس** - آقای آصف الممالک با جناب عالی در اعتراض شریک بودند اینطور نیست ؟

فهمیم الممالک - بلی فصل ششم دوشتر برای اعزام قشون از طرف روسیه ذکر کرده یکی آنکه اگر یک دولت ثالثی بوسیله دخالت مسلحه بخواهد سیاست غاصبانه خود را در خاک ایران معجزی دا دولا معلوم نیست این سیاست غاصبانه برضد ایران باشد یا آن دولت ثالث خاک ایران را مرکز حملات نظامی برضد روسیه قرار دهد ثانیاً معلوم نیست چرا این مسئله در این عهدنامه ذکر نشده این مسئله باید بموجب یک معاهده دیگری که تعرض و تمدامی باشد معین شود که اگر دولتی بدولت ایران تعرض کند دولت روسیه چه بکند خواهد کرد دیگر

اینکه نوشته است اگر یک دولت ثالثی در خاک ایران برضد دولت روسیه بخواهد اقداماتی بکند که اگر حکومت ایران پس از اخطار دولت شوروی روسیه نتواند این خطر را رفع نماید دولت شوروی حق خواهد داشت قشون خود را بخاک ایران وارد نماید بنده می خواهم بدانم بچه وسیله میشود فهمید یک دولت ثالثی برضد دولت روس اقدام کرده که دولت ایران قادر بدفع آن نبوده است آیا این مسئله را باچه ترتیبی می توان فهمید البته آقایان مسیوق هستند ما یک سابقه هائی در این خصوص داریم یعنی وقتی قشون استبدادی روسیه بایران آمدند دائم می گفتند ما برای حفظ اتباع خودمان آمده ایم و هر روز هزاران فجایع می نمودند و می گفتند تا مغایر رفع نشود نمیرویم در صورتی که خودشان اسباب مغایره بودند و اگر حقیقتاً قشون تزاری بخاک ایران نیامده بود آنهمه فجایع بر ما نبیشد البته دولت روس امروز مثل

دولت روس سابق نیست و کمال صمیمیت را با ما دارد و ما هم کمال امتنان را داریم لکن در مسائل سیاسی یک اصول دیگری باید اتخاذ و باید معلوم شود که تشخیص خطر و تشخیص اینکه دولت ایران مقتدر بر رفع آن خطر نیست چطور باید بشود . در قسمت اخیر از می گوید دولت شوروی روسیه متمهد است که پس از رفع خطر بلادرنک قشون خود را از حدود ایران خارج نماید این رفع خطر از کجا باید فهمید خطر رفع شده است و بعلاوه این یک تهدیدی است که غنظ دولت ایران در مقابل روس میکند آیا دولت روس در مقابل دولت ایران چه تهدیدی میکند زیرا اگر دولت دیگری در خاک روسیه بخواهد نظیر این اقدام را بکند آیا دولت روس خودش در مقام مدافعه بر میآید یا همین معامله را با ما خواهد کرد یا خیر ؟ چون اصول معاهده باید بین الانتین بشود پس بهتر این است برای قسمت اول قسمت ثالث یک ترتیبی اتخاذ شود که باعث زحمت نشود

مخبر - بنده قبل از آنکه سایر آقایان اعتراضات خودشان را بفرمایند بخواهم رفع سوءتفاهم از آقای فهمیم الممالک بشود ایشان این دو جمله را تفکیک کرده اند در صورتی که جای تفکیک نیست زیرا دوشتر یکی که ذکر شده معنایش اینست که اگر مورد خطر برای روسیه بشود و اگر پس از اطلاع دادن بایران رفع آن خطر نشود آنوقت دولت روسیه اقدام خواهد کرد ؟ معنی این دو جمله اینطور است نه آنطوریکه آقای فهمیم الممالک فرمودند البته اگر نظریه اینطور باشد که ایشان فرمودند نمیشود این ماده را قبول کرد و حالاً منتظر فرمایشات سایر آقایان خواهم بود تا بعد نظریه خود را عرض کنم . **رئیس** - آقای ملک الشعراء (اجازه)

ملک الشعراء - اعتراضات بنده بنام همان اعتراضاتی است که آقای فهمیم الممالک فرمودند و در مقابل از توضیحی که آقای مخبر برای افتناع آقای فهمیم الممالک بیان نمودند متأسفانه بنده قانع شدم چون این عبارت می گوید هر گاه دولت ثالثی بخواهد بوسیله دخالت مسلحه سیاست غاصبانه خود را در خاک ایران معجزی دارد . این جمله یک تهدیدی است و بالاخره نتیجه اش بعد می آید که پس از اخطار دولت شوروی روسیه دولت ایران خود نتواند این خطر را رفع نماید دولت شوروی روسیه حق خواهد داشت قشون خود را بخاک ایران وارد نماید تا اینکه برای دفاع از خود اقدامات لازمه نظامی را بعمل آورد . دولت شوروی روسیه متمهد است که پس از رفع خطر بلادرنک قشون خود را از حدود ایران خارج نماید پس اگر این فصل از این معاهده طوری است که حضرت والا فرمودند عبارت این مقصود را نمی رساند چون این فصل خیلی مخوف و مضر است ما باید نگرانی های خود را اظهار کنیم که اگر عبارت باعث نگرانی باشد لافل عبارت اصلاح شود این عبارت اینطور می رساند که هر وقت خطر از خارج متوجه ایران شود که بتواند اسم آن را سیاست غاصبانه در ایران

بگذارند .

اگر ما نتوانستیم آن خطر را از خودمان رفع کنیم و یا تمیز کنند که ما نتوانستیم آنوقت قشون خود را بگذاشتن ایران وارد نمایند این قسمت فوق العاده مغرور و مضر است و من نمی توانم رأی بدهم و همچنین در قسمت ثانی هم مخالفم زیرا اینکه مینویسد اگر يك دستجاتی تشکیل شود سرحدات روسیه را تهدید کند .

آیا تشخص این مطالب با کسبت اگر تشخص آن باروسیه است همیشه محل نگرانی برای ما خواهد شد و اگر شخص آن باید يك محکمه بین المللی و یا يك دولت ثالثی باشد آنهم باید معین شود و علاوه معین نکرده است مقصود از این خطر چیست ؟ خطر نظامی است . خطر اجتماعی است ؟ یا آنکه اگر يك دسته دزد در یکی از قبایل سرحدی مشغول راهزنی باشند آن جزء این دستجات

معتبر خواهد شد ؟ بهر حال خطر معلوم نیست چه خطری است و با این ترتیب ممکن است خودشان تشخص ببندند و اظهار کنند دولت ایران نتوانست رفع این خطر را بشاید آنوقت بخود حق ببندند که قشون خود را وارد کنند بنا بر این تصور میکنم بهتر این باشد که کمیسیون با این نظریه بنده موافقت نماید که این فصل بکمیسیون ارجاع شود و کمیسیون آن نگرانی را اصلاح کند باین که بنده را قانع کند چون این عبارت بنظر بنده خیلی مخوف است مخبر

بنده باید اقرار کنم که در مرحله مطالبات مقدماتی که نسبت باین ماده شده بود بنده اینطور تصور کردم که این فصل قابل تردید نیست ولی حالا بعد از اظهارات آقای ملک الشعراء و مراجع دیگر که بنده کردم بیینم اگر این تعبیر مصداق پیدا کند البته مشمولیت بزرگی دارد و شاید من اشتباه کرده باشم بنابراین بنده قبول میکنم این قسمت هم بکمیسیون ارجاع شود تا مطالعات عمیق در آن بشود اما نسبت بتشخص مخاطره و خود مخاطره و رفع مخاطره که فرمودند کمی و وجه ترتیب باین خطر تشخص داده شود آیا يك کمیسیون بین المللی باید این خطر را تشخص بدهد یا بدیگری این قضیه مکرر توضیح داده شده در عهدنامه افغانستان و عهدنامه دیگری که تصویب کردم مکرر بنده عرض کردم که چون دولت ایران عضو جامعه ملل است مقید است بقراردادها و ترتیباتی که برای جامعه ملل مقرر است رفتار نماید و امیدواریم بزودی دولت روسیه هم وارد جامعه ملل بشود بنابراین در اینقسمت بنده اشکالی نمی بینم ولی

بهر حال بنده مجبورم ارجاع بکمیسیون را بپذیرم تا در آن وقت زیادتیری بشود رئیس - آقای سردار معظم اجازه

سردار معظم - بنده با اصل این فصل و اینکه مخبر ارجاع بکمیسیون را قبول میکند یاخیر کاری ندارم

رئیس - ارجاع بکمیسیون را قبول کردند سردار معظم - در صورت بنده لازم می

دانیم تعمیر را که ما کرده بودیم عرض کنم يك قسمت از این فصل اینست که هرگاه مالک ثالثی بخواهند بوسیله دخالت مسلحه سیاست غاصبانه را در خاک ایران مجری دارند قسمت آخر این فصل باینجا منتهی میشود که اگر حکومت ایران پس از اخطار دولت روسیه خودش نتواند این خطر را رفع نماید دولت شوروی روسیه حق خواهد داشت قشون خود را بگذاشتن ایران وارد نماید آنچه اعضای کمیسیون از این فصل فهمیدند این بود که اگر دولت ثالثی بخواهد در ایران سیاست غاصبانه را بوسیله يك قوه مسلحه بیش برود ضمناً از این بابت خطری سرحدات دولت شوروی روسیه را تهدید نماید این يك شرط

شرط دیگر اینکه اگر دولت ایران نتواند آن جلو گیری نماید آنوقت بعد از طی تمام این مقدمات دولت روسیه حق خواهد داشت قشون بگذاشتن ایران وارد نماید پس بنابراین آنچه ما از فصل ششم فهمیدیم غیر از این بود که آقایان بیان کردند حالا اگر عبارت این مقصود مرا می رساند نمیدانم

رئیس - در صورتیکه مخبر کمیسیون ارجاع این پیشنهاد را بکمیسیون قبول کردند دیگر نیاستی در اینجا مذاکره بشود حالا باید تکلیف اعتراض آقای آقا سید فاضل معین شود آیا آقای مخبر ارجاع اعتراض ایشان را بکمیسیون قبول می کند یاخیر

آقای سید فاضل - اجازه میفرمائید رئیس - بفرمائید آقای سید فاضل - ما تازه میرویم يك نفس راحت از صدقات قشون تزاری روس و مظالم خانوادہ روما - نوب بکشیم و يك چند وقتی است که بواسطه روابط صمیمانه که باروسیه داریم می خواهیم راحت کنیم این ماده مسئله آوردن قشون است نمیشود راجع بآن به مسامحه و نزاکت مذاکره کرد این ماده خیلی مجمل است و خیلی باید دقت کرد

رئیس چرا نمی شود با مذاکره کرد آقای سید فاضل - بنده عرض کردم باید در مذاکرات دقیق بشویم نمیشود مسامحه گذراند و باین که مخبر کمیسیون قبول بکنند یا نکنند قناعت نمائیم حتی در ترجمه هم باید خیلی دقیق شد

رئیس - مگر توجه نفرمودید که مخبر کمیسیون فرمودند الفاظ را باید موازنه کرد و در صحبت دقت کرد آقای سید فاضل - اولاً در اعتراضی که از طرف بنده بطبع رسیده لفظ تدافعی توافقی نوشته شده باید تصحیح شود

ثانیاً - بعقیده بنده همین ترتیبی که نسبت باین معاهده در ایران مجری میشود نظر بقانون معاهدات متقابله بایستی از طرف روسیه هم مجری و منظور شود گذشته از این مسئله تشخص اینکه فلان ترتیب دولت روسیه با دولت متعده او را تهدید می کند و مخاطراتی از برای آنها تصور میشود با کسب ؟ و

بمجرد اینکه مادر مجمع بین المللی هستیم و موازین برای این مشخصات در آنجا معین شده نمیتوان قانع شد و علاوه این ماده خیلی مخوف است چنان راجع ورود قشون است و خیلی باید دقت نمود که در آتیہ اسباب مزاحمت فراهم نیاید

رئیس - عقیده مخبر کمیسیون در این باب چیست ؟ مخبر - بعد از توضیحاتی که بنده عرض کردم و بعد در ممتعی که آقای سردار معظم راجع بطرز ادراک ما نسبت باین ماده بیان فرمودند و با وجود اینکه بنده ارجاع این مطلب را بکمیسیون قبول کردم هیچ انتظار نداشتم آقای آقا سید فاضل در این فصل تفسیراتی بفرمایند که کاملاً غلط است و دولت ایران بهیچوجه نمیتواند این تفسیر را قائل شود ولی همین ملاحظه و بتوهم و خوف از اینکه مبدا این نظریه صحیح باشد و برای آنکه ما در کمیسیون خارج چنین چیزی را از این ماده درک نکردیم بنده ارجاع آنرا بکمیسیون قبول کردم و نسبت بخاطر رفع آهنگ عقاید خود را اظهار کردم و برای اینکه از طرف ما و کمیسیون سهل انگاری نشده باشد چون ارجاع اعتراضات را بکمیسیون قبول کردم ارجاع این اعتراض را هم قبول میکنم

رئیس - پس بنابراین اعتراضات آقایان فهیم الملک و ملک الشعراء و آقا سید فاضل رجوع بکمیسیون میشود فصل هفتم مطرح است . آقای ملک الشعراء (اجازه)

ملک الشعراء - بنده در این باب عرضی ندارم با کمیسیون صحبت میکنم . رئیس - مسترد میفرمائید ؟

ملک الشعراء - بلی رئیس - آقای آقا سید فاضل (اجازه نطق) آقا سید فاضل - بنده عرض ندارم رئیس - اعتراض خود را مسترد میفرمائید ؟

آقا سید فاضل - بلی ترجمه جدید بنده را قانع کرد . رئیس - فصل هشتم اعتراض ندارد در فصل نهم هم اعتراض نیست و همچنین فصل دهم و یازدهم فصل دوازدهم مطرح است آقای فهیم الملک (اجازه)

فهیم الملک در فصل دوازدهم کلمه نوشته شده است که قدری موجب سوء تفاهم میشود میگوید امتیازاتی که دولت سابق تزاری عتفاً برای خود و اتباع خود از دولت ایران گرفته بود از درجه اعتبار ساقط میباشد . باید دانست دولت سابق روسیه هر گونه امتیاز یا چیز های دیگری که برای خود یا اتباعش تحصیل کرده است با آنکه عملاً و معنأً تمام آنها اجباری بوده ولی در صورت ظاهر تمام آنها هم از اینکه بموجب مراسله یا قرارداد با هر چه بوده است (بموافقت دولت ایران نوشته شده است مثلاً در تمام امتیازات قید میکنند (دولتین بپس خود برای تشبیه بانی و دادیه) در هیچ یک نام از آنها کلمه اجباری نوشته نشده در صورتیکه میدانیم معنأً از روی اجباری پس بنابراین وقتیکه دولت سویت روسیه بموجب مراسله مفصلی که با مضای رفیق معترم

چیزین میباشد آنچه اظهار محبت میکند و از تمام امتیازات صرف نظر میکند و گمان میکنم اشکالی نکند بعقیده بنده عتفاً جبراً کلمه زائنی است و در هر صورت آن معاهدات چه جبری باشد چه غیر جبری بموجب همان مراسله دولت حاضر روسیه آنها را لغو مینماید و از حالا اگر معاهداتی با دولت ایران منعقد کند از روی میل و رغبت رضا خواهد بود پس بنا بر این لفظ جبراً در این موقع بعقیده بنده زائد بوده و اگر حذف شود بهتر خواهد بود

رئیس - آقای ملک الشعراء هم همین ایراد را دارند ملک الشعراء - بلی اجازه میفرمائید رئیس - بفرمائید

ملک الشعراء - يك قسمت از اعتراضات بنده را آقای فهیم الملک اظهار فرمودند و برای اینکه اعتراضات ایشان معین اعتراضات بنده است تا چاره عرض کنم که لفظ عتفاً یا جبراً بایستی از این فصل حذف شود زیرا این عبارت تا اندازه ای برای ما اسباب نگرانی خواهد بود و ممکن است همانطور که آقای فهیم الملک اشاره فرمودند گفته شود بعضی از امتیازاتی که اتباع دولت تزاری از ایران گرفته اند صورتاً از روی رضایت بوده است و در جزو امتیازات جبری محسوب نمیشود علاوه بر این خود دولت روسیه و دوستان جدید ما هم بهتر است که بطور کلی تمام امتیازات ذکر شده امتیازات جبری و عتفی زیرا گذشته از اینکه تمام امتیازاتی که از ما گرفته اند جبراً بوده و این مسئله از بدیهیات است مرام روسیه هم مغالفت سرمایه داری است و مسئله امتیازات یکی از وسائل جلب وابعد سرمایه و برخلاف حیات اجتماعی و عقیدتی روسیه است لذا کلمه عتفاً و جبراً بایستی از این فصل حذف بشود و همانطور که کمیسیون خسارچه روسیه چیزین در مراسله خود اظهار کرده است کلمه امتیازاتی که اتباع روسیه چه با فشار ظاهری و چه با مراسلات که صورتاً مستظهر به عتف و جبر نبوده است از دولت ایران گرفته اند ملغی است و برای اثبات اینکه اصلاد دولت و ملت روسیه معتقد بامتیازات نیستند باید کلمه عتفاً از این فصل حذف شود زیرا هم برای ما بهتر است و هم بالاخره اظهارات چیزین را تکمیل مینماید و در نتیجه این معاهده با عقیده روسیه مساواتی مطابقت خواهد کرد لذا بنده با قید این کلمه مخالفم و گمان می کنم حذف آنها اهمیتی نداشته باشد

مخبر - اولاً خاطر آقایان فهیم الملک و ملک الشعراء را متوجه این نکته می کنم که اینک میفرمایند حذف این کلمه از فصل دوازدهم اهمیتی ندارد اینطور نیست زیرا يك معاهده که در تحت شور میآید تمجیر و یا حذف يك کلمه و لو آن کلمه بکلی زائد هم باشد بین ما و دولت طرف بحتیاج يك مذاکرات و مراسلاتی است علی الخصوص که در مورد این عهدنامه که مدتی است تصویب آن بطول انجامیده ما باید حتی المقدور مقید باشیم جز در مسائلیکه حقااً از نقطه نظر اصولی و حیاتی که برای ما غیر قابل قبول است در موارد دیگر چندان اشکال تراشی نکنیم خود آقایان تصدیق

فرمودند که کلمه معاملات دولت سابق روسیه با ما در حدود امتیازات عتفاً و جبراً بوده است این مسئله یکی از بدیهیات است بلکه منحصراً بامتیازات هم نیست و میتوانیم بگوئیم تمام روابط دیپلماتیکی ما با دولت سابق روسیه در تحت همین اثر عتف و جبر و استبداد بوده است بالانرا اینکه آقای ملک الشعراء و فهیم الملک و بنده در این مجلس تصدیق می کنیم خود کمیسیون خارج روسیه (چیزین) هم در مراسله سابق خود همین مسئله را ثابت می کند و آنها هم با ما موافقت کرده تمام معاهدات و امتیازات در تحت اثر عتف و جبر بوده است و علاوه بر این اصل کلمه هم جبراً نیست و عتفاً است و از بودن این کلمه در عهدنامه ما ابتدا فائز نمیشویم کدر امتیازاتی که سابقاً داده شده است يك استثنائی هست باین ملاحظه بنده تصور می کنم بهتر اینست خود آقایان این اعتراض را مسترد دارند و اجازه ببندند که بنده هم از طرف کمیسیون خارج ارجاع آنرا بکمیسیون رد نموده و قبول نمایم

رئیس - اگر آقایان قانع نمی شوند رأی بگیرییم ملک الشعراء - بنده قانع شدم فهیم الملک - بنده هم اعتراض خود را مسترد می دارم

رئیس - فصل سیزدهم مطرح است . آقای سلیمان میرزا راجع بچه مسئله است سلیمان میرزا - بنده یاد آوری میکنم که اعتراض راجع بفصل یازدهم چون فراموش شده بایستی تکلیف کمیسیون معلوم شود آقای آقا سید فاضل در فصل یازدهم اعتراضی دارند و مذاکره نشد رئیس - چنین اعتراضی به بنده نرسیده است

آقا سید فاضل - در فصل یازدهم است منتهی در ورقه غلط طبع شده و یازدهم نوشته شده است . مخبر - اعتراض راجع بفصل یازدهم ولكن چون موقع مذاکره فصل یازدهم گذشته گمان میکنم حذف شده است و آقای آقا سید فاضل هم چندان جدی در آن نداشته اند که فراموش فرموده اند و البته مسترد مینمایند

آقا سید فاضل - اعتراض نبود بیان حقیقت بود آنچه معلوم می شود در معاهده ترکین جای از حق جهاز رانی مطلقاً معرور نیستیم فقط از حق راندن جهاز جنگی منوع بوده ایم . حالام که دولت روسیه با ما و با دولت روسیه نهایت صمیمیت را داریم آزادی کامل کشتی رانی را موافق قانون طبیعی بآما داده اند و فعلاً ما کمال اختیار را در عهد و عهده کشتی حتی تحت البحری خواهیم داشت انشاء الله

رئیس - این اعتراض نبود ؟ آقا سید فاضل - بیان حقیقت بود رئیس - پس اگر اینطور باشد اعتراضات حضرت تعالی را دیگر نخواهیم پذیرفت برای اینکه اولاً بی اجازه حرف میزنند ثانیاً بدون اینکه اعتراض کرده باشند نوشته خود را میدهند چاپ کنند . اگر میخواهد

رئیس - آقای ملک الشعراء هم همین ایراد را دارند ملک الشعراء - بلی لکن بنده مرضی ندارم تقریباً عین عرایض بنده را آقای سردار معظم بیان فرمودند رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

بیان حقیقت بکنیم بدهید لایحه چاپ کنند آقا سید فاضل - اجازه میفرمائید رئیس - مخبر اجازه نمیدم اینجا برای استهزاء نیست باید بدانید که در امور مهمه حرف میزنید . فصل سیزدهم مطرح است . آقای سردار معظم (اجازه نطق)

سردار معظم - بنده متأسفانه با فصل سیزدهم این عهدنامه مغالتم زیرا اگر بفصل نهم و دهم و سایر فصول مراجعه کنیم خواهیم دید عال مسترد نمودن امتیازاتی که دولت سابق روسیه دارا بوده و چیز است یکی موافقت نکردن این امتیازات است با اصول جاریه و عقاید ملی دولت شوروی روسیه که اصلاحات این امتیازات را دولت روسیه مخالفت عقیده سیاسی خودش میداند علت دیگر چنانچه مختصری در فصل یازدهم اشاره شده است جبران يك قسمت از خساراتی است که بواسطه توقف قشون روس در خاک ایران بمملکت ما وارد شده است اگر چه البته اگر ما بمخو ستم تمام خساراتی را که در تمام مدت جنگ بین المللی ما وارد شده بسنجیم شاید استرداد امتیازات جبران آن خسارت را تسکین و بتأثیر این فقط بود يك چیزهای دیگری هم دستی بما ببندند تا آن خسارات بی جهت ما جبران بشود . در هر حال دولت شوروی روسیه مطابق فصل سیزدهم این معاهده بموجب علنی که عرض کردم امتیازاتی را که از ما گرفته بود مسترد نمودند . است ولی مقتضی بود که دیگر هیچ قید و شرطی برای ما قائل نشود بجهت اینکه بهر دریک آن امتیازات بما تمایز گرفت باید اختیارات غیر محدود و تصرفات مالکانه در تمام آنها پیدا کنیم و الا حقوق مالکیت ما محدود خواهد شد و اگر موافقتی از طرف همسایه شمالی ما بشود ممکن است برای تأمین منافع او به یاره ملاحظیات دولت ایران تقبل کند که البته این امتیازات را بهیچیک از دول همجوار ندهد مادام سایر مسائل هم این عقیده را داشته و داریم بنابراین هر قسمتی که از حقوق مالکیت ما بکاهد بنده تصدیق ندارم باید این اصل کلی را طرفین مراعات کنند چنانچه دولت شوروی روسیه اصل مالکیت مطلق ما را تصدیق کرد بایستی این اصل کاملاً در معاهده منظور شود و باین جهت چون فصل سیزدهم این اصل را تأمین نمی کند بنده مخالفم و پیشنهاد کردم این اصل باین ترتیب اصلاح شود که دولت ایران هم از طرف خود وعده میدهد که امتیازات و مستملکاتی که بهر چه عین عهد نامه باو تمویض شده است بتصرف یا اختیار یا استفاده هیچ دولت همجوار و یا اتباع چنین دولتی ندهد با این تقبل بنده موافقم ولی اگر دولت ایران تقبل نکند که بطور عموم حق نداشته باشد این امتیازات را بدولت دیگری واگذار کند بنده مخالفم

رئیس - آقای ملک الشعراء هم همین ایراد را دارند ملک الشعراء - بلی لکن بنده مرضی ندارم تقریباً عین عرایض بنده را آقای سردار معظم بیان فرمودند رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازه)

فهم الملك - نظریات بنده هم مطابق همان

فرمایشات آقای سردار معظم است منتهی در تعقیب فرمایشات ایشان عرض می کنم که این فصل تمام فصول دیگر را ملغی می کند زیرا می نویسد تمام این امتیازات را برای رفاهیت ملت ایران بدولت ایران واگذار میکند این جمله در صورتی مصداق خارجی خواهد داشت که ایران بتواند شخصاً آنها را استخراج نماید و استفاده کند ولی امروز چنین سرمایه برای ما موجود نیست لذا نه فقط دولت ایران بلکه هر مملکتی برای استفاده از منابع ثروت خودش محتاج بتوسل سرمایه های خارجی است دولت ایران هم بایستی بوسیله تأسیس شرکت های بین المللی بتواند از این منابع استفاده کند و همانطور که آقای سردار معظم فرمودند شاید خود ما هم ازدادن امتیاز بدولت همجوار امتناع نمایم بنا بر این بنده هم موافق کم دلول ماده سیزدهم اختصاص بدول مجاور داشته باشد و نسبت بدول غیر همجوار آزاد باشد.

رئیس - آقای آقا شیخ ابراهیم زنجانی هم همین پیشنهاد دارند؟

آقا شیخ ابراهیم زنجانی - بلی بنده همین این اعتراضات را دارم اولاً پس از آنکه دولت شوروی روسیه افرامی کند که این امتیازات جبری بوده و حقیقت نداشته پس وقتی آنها را ملغی کردند مثل این است که از اول در اختیار آنها نبوده و در حالت اول باقی است بنا بر این نباید شرط شود که این امتیازات بدولت دیگری داده نشود خصوصاً اگر خودمان نتوانیم استخراج کنیم و نتوانیم بدیگری امتیاز بدهیم فوائدی از این امتیازات برای ما متصور نخواهد بود لذا همانطور که پیشنهاد کردم محض موافقت ممکن است قید شود بدول همجوار این امتیازات داده نشود.

رئیس - آقای آقا سید فاضل (اجازه نطق)

آقا سید فاضل - اشکال بنده هم همان است که آقایان بیان فرمودند بنده هم عرض میکنم بعد از آنکه دولت شوروی روسیه این نوع امتیازات را افزوده و در واقع ما هم بحقوق حقه طبیعی خودمان رسیده ایم و مخصوصاً در مرز اسلحه کمیسر خارجه دولت شوروی روسیه هم چنین تجدید و تقلیدی منظور نشده لذا عقیده ام این است که اگر بایستی قیدی شود فقط نوشته شود بدول همجوار داده نشود.

رئیس - اخطار به (آقای نصرت الدوله) رای کمیسیون نسبت باین مسئله چیست؟

مخبر - رای کمیسیون نسبت باین مسئله موافق است که قیدی نباشد حالا بچه ترتیب میشود این قید را حذف کرد باید در کمیسیون مذاکره شود هجالتاً بنده ارجاع بکمیسیون را می پذیرم.

رئیس - فصل چهاردهم مطرح است آقای فهم الملك (اجازه)

فهم الملك - فصل چهاردهم راجع بقراردادی

است که دولت روسیه برای استفاده از محصولات شیلات

با دولت ایران منعقد می نماید بنده اساساً معتقدم باینکه از حیث ارزاق ما باید کسک و همراهی و مساعدت با دولت روسیه بنمایم این از حقوق طبیعی ما است زیرا باید اقرار کرد که قسمت مهمی از مال التجاره که در بازار ما رواج دارد اتمه روسیه است و همچنین قسمت مهم محصولات ایران در بازارهای روسیه بفروش می رسد بنا بر این طرفین بیکدیگر احتیاج داریم و اگر مختصر تردیدی هم راجع باین مسئله موجود بود در این چند ساله قوت کمالاً اثبات گردید و باید گفت نه فقط شیلات بلکه سایر خشک بارها را ما هیچ خریداری جز روسیه نداریم و ام از اینکه در عهدنامه قید شود یا نشود ما مجبوریم این محصولات را بفاک روسیه حمل و نقل نماییم و امیدواریم زود تر اساس انتظام برقرار شود تا ما هم بتوانیم صادرات خود را زیاد کنیم ولی فرض بنده این است که این مسئله چندانی نمیتواند ندارد که در یک عهدنامه ذکر شود زیرا اگر ما این مسئله را در عهدنامه ذکر کنیم شاید لازم باشد که مثلاً راجع به قیسی دماوند وغیره هم یک فصلی در عهدنامه اضافه شود.

این مسئله یک چیزی نیست که در عهدنامه ذکر شود ممکن است که قرارداد تجارتی که برای تسهيلات امور تجارتی منعقد می شود ذکر نمود.

لذا بنده تصور میکنم ذکر يك فعل مخصوصی برای مسئله شیلات در عهدنامه يك چیز زائیدی است و شاید از اهمیت فصول دیگر بکاهد این است که از آقای مخبر تقاضا می کنم اگر ممکن است همراهی نموده و این فصل را حذف کنند یا در یکی از فصول دیگر اشاره بشود که دولت ایران از مساعدت برای هر گونه احتیاجات مادی و معنوی نسبت بروسیه مضایقه ندارد.

رئیس - در فصل چهاردهم قبل از کلمه فعلی لفظ تقبلات است که اشتیاقاً غلط بطبع رسیده.

مخبر - بنده قبل از آنکه آقایان دیگر در فصل چهاردهم فرمایشاتی بکنند نظر آقای فهم الملك و آقایان دیگر را متوجه باین نکته میکنم که اینکه تصور میفرمائید فصل چهاردهم فصل زائیدی است شاید اینطور نباشد زیرا اگر مراجعه بفصل سیزدهم بفرمائید ملاحظه خواهید فرمود که اگر فصل سیزدهم را که الان تنقید کردند بحال خود باقی میماند یعنی آن شرطی که میگوید امتیازات بهیچ دولت ثالثی نباید واگذار شود حذف شود آنوقت اگر يك فصل دیگری نبود که شیلات را مستثنی بکند تصدیق می فرمائید که دیگر ممکن نبود امتیاز شیلات را جزو امتیازاتی که ملغی شده محسوب ننمود.

رئیس - آقای ملك الشعراء (اجازه)

ملك الشعراء - اعتراضات بنده همین اعتراضات آقای فهم الملك است مسئله شیلات يك مسئله داخلی و تجارتی است . يك امتیاز فوق العاده نیست که طرف توجه واقع بشود آنهم طرف توجه دو دولت مثل دولت اشتراکی روسیه و دولت ایران و همانطور که آقای فهم الملك فرمودند از نقطه نظر بازار فروش ما مجبوریم شیلات خودمان را بروسیه بدهیم . این يك

قراردادی که دولت ایران باید ببندد معین نکرده است میگوید دولت ایران قرارداد دادی باید ببندد دیگر متن قرارداد و سایر شرائط و ترتیبات او را بیان نمی نماید از برای دولت ایران هیچ الزام و اجباری نیست و هر طور مصلحت بداند مراعات حال روسیه را درمد نظر بیاید رفتار خواهد کرد بنا بر این بایستی نگرانی از این مطلب داشته باشیم آقایان فهم الملك و ملك الشعراء خیلی اهمیت دادند باینکه بازار فروش شیلات روسیه است پس در این صورت برای چه باید يك اه بیت خاصی باین مطلب داده شود آیا آقایان تصور می فرمائید که بمجرد اینکه يك مملکتی اشتراکی شد کلیه احتیاجات مادی و تغذیه او هم رفع میشود و آیا برای ملت روسیه که برای اعاشه خود احتیاج باین مایه دارند بهتر نیست که این مایه را با بکقیمت ارزان تر و مناسبتری تهیه نمایند اینها يك اظهارات شخصی است که عرض میکنم و البته آقایانهم کاملاً دقت میفرمائید يك ایراد دیگری که آقای ملك الشعراء داشتند به عبارت (پس از انقضاء اعتبار قانونی تقبلات فعلی خود) بود و تصور میفرمائید با این عبارت ایفای بآن تعهدات را ما در مجلس تصدیق کرده ایم . بعقیده بنده این عبارت مستلزم این نیست که در آنیه ما با اجرای آن تشکیلات مجبور باشیم فقط بایستی قراردادی منعقد کنیم

رئیس آقای فهم الملك (اجازه)

فهم الملك - بنده با یک قسمت از فرمایشات آقای مخبر که فرمودند این ماده در تعقیب فصل سیزدهم هم نوشته شده موافقم همین طور است در ابتداء که فصل سیزدهم نوشته شده البته دولت روسیه چون احتیاج بشیلات دارد مجبوراً این فصل را ضمیمه این قرارداد کرده ولی باید دانست که در فصل سیزدهم اظهار مخالفت شد و ارجاع بکمیسیون شد تا تجدید نظری در او بشود و گمان میکنم اگر آقای مخبر موافقت بکنند و این ماده را مسکوره عنه بگذارند تا تکلیف فصل سیزدهم معین شود البته خیلی بجا خواهد بود مقصود دولت روسیه از ذکر این ماده این است که در اینجا يك دولت ثالثی یا يك کمپانی دیگری باین شیلات دست نیابد که اسباب تضییقات برای آنها فراهم نماید و یا اینکه گرانتر بآنها بفروشد ولی بعد از اینکه تکلیف فصل سیزدهم تعیین شده ممکن است يك قراردادی راجع بشیلات با دولت روسیه منعقد شود و شاید دولت ایران حاضر شود شیلات را بخود آنها اجازه دهد با آنها شرکتی تشکیل دهد که محصولات شیلات کلیتاً بآنها تعلق گیرد و تسهیلاتی که از ذکر این ماده برای خودشان منظور داشته اند کاملاً مرغی شود.

رئیس آقای ملك الشعراء (اجازه نطق)

ملك الشعراء - واجع باظهارات آقای مخبر فرمودند روسیه میخواهد وسائلی تهیه کند که مایه را ارزاتر و سهولت تحصیل کند جای شبهه نیست ولی ما هم باید مواظب باشیم که برای یکی از منابع مهم ثروت خودمان يك حدودی معین بکنیم که آزادی اداری یا تجارتی بکلی محدود بشود عمده این است که در يك

معاهده سیاسی که بین دولت منعقد می شود نباید مابرای یکی از منابع مهم ثروت خود قید معین کنیم و زنجیری بگردن خود ببندیم البته در معاهدات تجارتی این قضیه مطرح خواهد شد و مطابق صرفه ایران و روسیه حل میشود این طبیعی است که ما از منافع خود در سواحل بحر خزر صرف نظر نمیکنیم و روسیه هم سعی میکند از این ممر استفاده کند و يك کمپانی دیگری نباید مایه ها را صادرین کند و در جمیع سواحل ما با روسیه در سواحل بایستی در ضمن قراردادهای تجارتی معلوم و واضح بشود که اینک در ضمن معاهدات سیاسی ما بیائیم يك زنجیری بیای شیلات و بحر خزر ببندیم ما باین اسناد ارباب تجارت و زراعت يك شمشه معین زندگانی خودمان را هم در ضمن يك معاهده سیاسی مقید کنیم بنده از نقطه نظر حرجی ندارم و البته این مسئله بایستی موافق صرفه طرفین حل بشود ایرادی که بنده دارم در موقع این فصل است جای این فصل اینچنانست و راجع بمعاهده تجارتی است و اما مقصود از اعتراض ثانی بنده راجع بانقضای مدت قانونی تقبلات فعلی این بود که دولت ایران اعتبار تقبلات خودش را منقضی میدانسته است و کنتراکتی که با آن تجارتخانه روسی بسته بود به مناسبت نرسیدن اقساط مال الاجاره منقضی شده این مسئله را بنده اینطور میدانم و حالاً گمان میکنم این قضیه منقضی شده باشد حالا اگر آقای مخبر یا آقایان دیگر در توضیح خودشان بفرمایند که دولت ایران کنتراکت لیا نازوف را منقضی شده میدانسته آنوقت این عبارت که اینجا نوشته شده بر خلاف خواهد بود زیرا دولت ایران در چهار ماه قبل منقضی شده میدانسته است.

رئیس - آقای مخبر تقاضای ارجاع بکمیسیون مینمایند یا خیر؟

مخبر - اولاً لازم است بنده رفع این اشتباه را از آقای ملك الشعراء بکنم در موقعی که این معاهده منعقد شده است موقع اجازه ثانوی شیلات یعنی اجازه وانایف بود نه لیا نازوف و اگر تردیدی شده بود بعد از این امتیاز بوده است اما در اصل مسئله بنده عقیده خود را توضیحاً عرض کردم چون در قرارداد دیگری ترتیبات راجع باین مسئله ملحوظ خواهد شد دیگر تصور نمیکردم با تصدیق آنکه در اصل قضیه ماباید مساعدت و همراهی کنیم اینقدر اشکال باشد اگر بنده درست ملتفت نشوم شاید رفقای دیگر کمیسیون بهتر آقایان میدهند بنده آن اهمیت را نمی بینم در هر حال برای اینکه نظر آقایان بیشتر روشن شود بنده برای ارجاع بکمیسیون حاضرم موافقت کنم ولی از حالا عرض می کنم در موقعی که کمیسیون معاهده را مطالعه می نمود و نظرش این بود که این فصل به همین ترتیبی که هست باقی بماند ولی برای اینکه مسئله روشن تر شود و آقایان معترضین بهتر دلایل ما را بفهمند عجالتاً می پذیرم عرض دیگر آنکه در این فصل چهاردهم در سطر (دوم) يك اشتباهی شده است فیراز اشتباه راجع

بتقبلات و نوشته شده تقبلات فعلی خود نسبت بتشکیلات مزبور در صورتیکه تشکیلات نیست و شیلات است باید اصلاح شود

رئیس - مذاکرات در فصل چهاردهم تمام شد در فصل یازدهم هم اعتراضی نیست فصل شانزدهم مطرح است آقای سردار معظم کردستانی و حاج میرزا علی محمد دولت آبادی اعتراضی دارند.

سردار معظم کردستانی - خاطر آقایان نمایندگان محترم مستحضراست که دولت شوروی روسیه اصول مالکیت خصوصی را ملاحظه نمی نماید باین جهت گمان میکنم فصل شانزدهم بر ضرر اتباع ایران در روسیه و منافع اتباع روسیه در ایران خواهد بود و عقیده بنده این است که شاهزاده مخبر محترم موافقت بفرمائید يك ترتیبی اتخاذ شود که با الغای قضاوت قونسولگری منافات نداشته و حقوق اتباع دولت ایران در روسیه محفوظ شود و مالکیت خصوصی هم محفوظ بماند یعنی يك طرف ضرر نبرد و يك طرف نفع اتباع طرفین متساوی الحقوق باشند.

رئیس - آقای حاج میرزا علی محمد دولت آبادی

حاج میرزا علی محمد - علاوه بر آنچه آقای سردار معظم کردستانی فرمودند این کار به تجارت ما هم ضرر فوق العاده وارد خواهد آورد کمیسیون در اینجا باید ذکر کند که اموال اتباع ایران در آنجا محفوظ بماند تقاضایی که داشتم این بود که کمیسیون در این باب موافقت کند و عبارت را طوری بنویسد که حقوق اتباع ایران در روسیه ضایع نشود.

مخبر - در باب این اعتراض در فصل شانزدهم نهایت دقت و توجه از طرف کمیسیون شده است البته آن اصلی که آقایان معترضین بآن اشاره میفرمائید اصل خیلی مهمی است و بایستی طرف توجه ما باشد و همانطور که فرمودند مابيك دولتی که در داخله خودش منکر اصول مالکیت خصوصی است معاهده می کنیم ما باید ناچار بدانیم روسیه و ترتیب رعایا و اتباع در آنجا نسبت باملاك خصوصی آنها در آتیه و گذشته چه خواهد بود ولی نظر کمیسیون این بوده که فصل شانزدهم اختصاص بقضیه قضاوت قونسولها و القاعه کابیتولاسیون دارد باین ملاحظه اگر معترضین باما موافقت کنند و این فصل بهمان ترتیبی که هست بماند بهتر است ولی در همین موقع نظر هیئت دولت را باین اصل مهم که ذکر شده جلب می کنم برای اینکه بنظر بنده اولین مورد موردی است که معاهده تجارتی و معاهده راجع بحقوق قونسولها امضاء خواهد شد در این موقع نسبت باصل مالکیت ایرانیها در روسیه بایستی مذاکراتی بکنند و البته بهر نحوی که ممکن باشد برای تأمین منافع اتباع ایران دولت خواهد کرد ولسی دونه که را لازم است به آقایان تذکر بدهم یکی اینکه این عهدنامه در تاریخچه که تصویب می شود بهیچوجه عطف بمسابق نمی شود چون بنده اینطور استنباط کردم که آقایان معترضین یکی از وحشتها و خوفشان این است و

ضرها و خسارتهائی که در وقوع انقلاب روسیه باتباع ایران وارد شد از پیش برود و در صورتی هم این قسمت تأثیری راجع بگذشته داشت باز آنوقت یا مضمون بودیم زیرا دولت ما در هر حال می توانست غرامت و خسارات وارده بر اتباع خود را مطالبه کند نکتته دیگر این است که آقایان نباید فراموش فرمایند که غیر از مادول دیگر هم در دنیا هستند که اصول مالکیت خصوصی را مثل ما مناسند و مذكر نشده اند و اکثریت هم با این فرقه است پس در اینصورت باید انتظار داشت که در آنوقت روابط دولت روسیه با دولت دیگر هم برای دارائی اتباع خودشان با روسیه يك مذاکراتی می شود و مسلم است حقوق ما هم در استفاده نسبت بان قراردادهای محفوظ می ماند ولی همانطور که عرض کردم چون این فصل مشتعل بر الفاظ کابینتولاسیون است البته دیگر آقایان معترضین در این فصل اعتراض خواهند داشت ولیکن آقای رئیس الوزراء و وزیر خارجه در نظر داشته باشند در این فوایدی که ذکر شد بایستی موقع را از دست ندهند

سرदार معظم کوردستانی اجازة می فرمائید .

مال التجاره خود را بهر مملکت بخواهیم حمل کنیم وهم چنین حق داریم از هر مملکت دیگری بخواهیم از طریق روسیه امتعه خارج را وارد در خاک ایران کنیم با اینکه چنین اصل را کمیتر خارج روسیه چه چین برای ماشناخته است و با اعلان کرده است مهلتا در این عهدنامه این اصل بان درجه کاملش منظور نشده در صورتیکه من یقین دارم اگر بامورین دولت شوروی روسیه مراجعه کنیم خود آنها هم تصدیق خواهند کرد که شاید این اشتباه فقط قلمی باشد و دولت روسیه البته تمند نموده است دولت و ملت ایران حق ترانزیت صادرات خود را داشته ولی حق ترانزیت واردات او محدود باشد و برای جریان این نحو بنده پیشنهاد کرده در فصل بیستم این نکته ملحوظ شود و چون پیشنهاد بنده اصلی شده و درست تمام نمایندگان محترم است لهذا از خوانندگان پیشنهاد خودم خوداری میکنم مقصود این است که مملکت ایران و روسیه متقابلا حق داشته باشند چه در واردات و چه در صادرات خودشان در خاک یکدیگر و در خاک متعین یکدیگر دارای حق ترانزیت باشند می تواند مال التجاره را از طریق مملکتین وارد خاک خود کنند یا اینکه مال التجاره خود را از خاک یکدیگر خارج کنند این بود مقصود بنده حالا اگر آقای مخبر قبول فرمایند بنده عرضی ندارم

رئیس - در این باب اعتراضات زیادی شده و ناطقین هم زیادند و چون مدتی است مجلس تشکیل شده اگر مخالفی نباشد چند دقیقه تنفس داده شود در این موقع آقایان نمایندگان برای تنفس از مجلس خارج (ویس از نیم ساعت مجدداً جلسه تشکیل گردید)

رئیس - آقای آقا میرزا سید حسن کاشانی (اجازة نطق)

آقای سردار معظم اظهار کردند در این ماده اعتراض دارم و امیدوارم کمیسیون خارجه این ماده را بزودی اصلاح کند و بمجلس بیاورد .

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازة نطق)

آقای فهیم الملک - اهمیت این ماده خیلی فوق- العاده است و تقریباً نسبت برویه که سابق معمول بوده چندان تفاوتی ندارد زیرا آنوقت هم دولت ثالث برای ورود امتعه خود بغض ایران مجبور بتأدیه حقوق گمرکی بود و حق ترانزیت نداشت ولی امتعه ایران ممکن بود بطور ترانزیت عبور کند در صورتی که دو قسمت عهده مال التجاره از مالک دیگر باید بایران بیاید و اگر این حق را از ما بخواهند سلب کنند هیچ همراهی و مساعدتی با ما نشده بخصوص که در مراسله سابق کمیتر خارجه روسیه مطلب را واضح کرده که از هر جا بخواهند با استفاده از حق ترانزیت بتوانیم مال التجاره وارد کنیم در این صورت بنده تصور می کنم مخبر کمیسیون این ماده را مسترد دارند ودر کمیسیون تحت معالنه در آید

رئیس - آقای ملک الشعراء (اجازة نطق)

ملك الشعراء اعلیٰ همانطور که آقایان فرمودند یکی از مجاری زندگانی تجارتي ایران مسئله ترانزیت است و اینکه تمام ملل متدنه امروزه بمسائل تجارتي اهمیت می دهند راجع بصادراتشان است ولی برعکس نظر باینکه ما متأسفانه يك تجارت مرتبی نداریم بواردرات خودمان باید بیشتر اهمیت بدیم برای اینکه يك قسمت از صادرات ما بخود روسیه فروخته میشود از قبیل خشك بار و قسمت زیادی از مصولات اولیه و مواد خام يك قسمتی از صنایع مان از قبیل نپتیه و قالی و یشم ممکن است بسایر نقاط دنیا حمل شود و قسمتی از آنها را ممکن است از سایر نقاط عبور دهیم لکن مسئله اهم واردات است و اگر حق وارد کردن امتعه وسایر دول را از روسیه نداشته باشیم در حال محصوریت تجارتي واقع خواهیم شد آنوقت مجبوریم يك قسمت از واردات شمال و شرق خودمان را باز خود روسیه خریداری کنیم یعنی او از مصنوعات خودش بفرشد و بااز سایر دول بفرود و با بفرشد و قطعاً آن متانفی را که آنها در فروش منظور خواهند داشت تعویل بخریدار میشود که ما باشیم بنا بر این محصولاتی را که می خواهیم از اوبا مالک دیگر از نقطه نظر نزدیکی راه از روسیه وارد کنیم باید يك گمرک گزافی

در روسیه و يك گمرک دیگر در ایران بدیم و این يك ضرری به ایران خواهد بود بنابراین همانطور که آقایان فرمودند حق ترانزیت یعنی حق این که بوسیله ترانزیت می توانیم مال التجاره وارد کنیم برای ما يك قضیه حیاتی است و در این سنواتی که راه روسیه بایران بسته شده بود یا خود روسیه مال التجاره نداشت که بیا بفرشد تا حدی محصوریت تجارتي محسوس باشد چنان که در همین سنوات اخیره يك قسمت قالی بلکه تمام ترورت ایران فدای همین مسئله شد و مادر حال انحصار تجارت واقع و مجبور شدیم مال التجاره وارده خود را از دولت مخصوص تهیه و خریداری کنیم و چه اندازه از ترورت ما بهمین جهت که بادول مخصوصی طرف بودیم بیادرفت چنانچه امروز در تمام بازارهای ایران این مسئله محسوس است بنابراین بنده فوق العاده با آقایان موافقم که اگر حق ترانزیت وارد کردن امتعه از راه روسیه بمانده شود نه تنها ما از معاهده نمی توانیم استفاده کنیم بلکه خود این فصل بخصوص يك فصل لغوی خواهد بود برای این که یکی از حوائج کامل ما این است که بتوانیم مال التجاره دنیا را از راه نزدیکی بایک حق مختصر ترانزیتی وارد کنیم و اگر چنانچه این حق ما داده نشود بنده با این ماده مخالفم و امیدوارم کمیسیون يك مطالعه ای بکنند بلکه بانمایند دولت سویت بتواند این قضیه را حل نماید و چنانچه آقایان فرمودند کمیتر خارجه در مراسله که نوشته بطور مطلق حق ترانزیت را بمانده است و در اینجا بنده نمی دانم چه شده است یا بقول سردار معظم سهر یا تمندی شده است که از برای ما خیلی گران خواهد بود .

رئیس - آقای آقا سید فاضل (اجازة نطق)

آقا سید فاضل - حقیقتاً عدم مراعات ترانزیت در واردات که از این ماده بیستیم مستفاد می شود مضر نجات اقتصادی و تجارتي ایران است و گمان می کنم از کثرت وضوح محتاج بشرح دادن نباشد و بنده همانطور که آقایان فرمودند متفق هستم که در واردات این مسئله قید شود که از هر جا بتوانیم وارد کنیم و هر دولتی آزاد باشد از آقای مخبر محترم تقاضای کنم يك ترتیبی فرمائید که این حق برای ما محفوظ بماند و ما بتوانیم صادر و وارد را بهر جا بخواهیم با حفظ حق ترانزیت ببریم و بیاوریم .

رئیس - عقیده آقای مخبر چیست مخبر کمیسیون خارجه ارجاع به کمیسیون را از برای فصل بیستم بنده می پذیرم .

رئیس - مذاکرات در فصل بیستم تمام شد . . .

ترانزیت در واردات که از این ماده بیستم مستفاد می شود مضر نجات اقتصادی و تجارتي ایران است و گمان می کنم از کثرت وضوح محتاج بشرح دادن نباشد و بنده همانطور که آقایان فرمودند متفق هستم که در واردات این مسئله قید شود که از هر جا بتوانیم وارد کنیم و هر دولتی آزاد باشد از آقای مخبر محترم تقاضای کنم يك ترتیبی فرمائید که این حق برای ما محفوظ بماند و ما بتوانیم صادر و وارد را بهر جا بخواهیم با حفظ حق ترانزیت ببریم و بیاوریم .

رئیس - عقیده آقای مخبر چیست

مخبر کمیسیون خارجه ارجاع به کمیسیون را از برای فصل بیستم بنده می پذیرم .

رئیس - مذاکرات در فصل بیستم تمام شد . . .

فصل بیست و یکم اعتراض ندارد .

فصل بیست و دوم مطرح است . آقای ملك الشعراء اعتراضی داشتند .

ملك الشعراء - اعتراضی بنده به آن قواعد و مقررات جاریه مملکتی بوده این از نتیجه معاهده ترکمن چائی بوده است که در سابق يك عبارات و قواعدی جاری بوده که در موقع ورود نمایندگان سیاسی روسیه بایران اجرا شد و همان قواعد برای دو کماله الوداد هم شناخته شد و نسبت بتمام مأمورین خارجه این سابقه معمول بوده ولی در مملکت روسیه نظر به نبودن این عادات نسبت بمأمورین ایران جریان نداشت و از این کلمه ممکن است این طور استنباط شود که مأمورین حکومت مساوات و حکومت اشتراکی روسیه در نظر دارند که در آینده همان عادات و قوانین برسومی را کمی توان کهنه فرض کرد تجدید کند و نمایندگان آنها با همان عادات تلقی شوند با همان عادات نمایندگان آنها پذیرفته شوند در صورتیکه نسبت به مواد سیاسی آنها هم باید این قواعد متروک شود چنانکه در مملکت خود آنها این قواعد نیست و حال هم بنده متذکر می شوم که بلکه باهتمام و مساعدت حکومت شوروی روسیه اساساً این قبیل عادات و مراسم از بین برود زیرا تنها ما نسبت بمأمورین حکومت شوروی روسیه مکلف با اجرا این عادت و رسوم نباید باشیم بلکه شاید بتوانیم با کمک دولت شوروی روسیه این قبیل عادات و رسوم یوسیده را نسبت به تمام دول خارجه متروک بداریم و آنها را قانع کنیم که این عادت کهنه شده است زیرا با روح متجدد پروری دولت مساوات هم منافات دارد این است که بنده تذکر می دهم که در اینجا با کمک مشترك روسه و ایرانها اصلاً این قبیل عادات ترک شود

رئیس - آقای حاج شیخ اسدالله (اجازة نطق)

حاج شیخ اسدالله - بنده نسبت با کثرت این اعتراضاتی که امشب در مجلس نسبت بمواد این معاهده شد يك نظریات و عقایدی داشتیم لکن چون موقع آن گذشت نظریات خود را برای شورنایی نگاه می دارم ولی این فرمایش را که آقای ملك الشعراء اشاره فرمایند که از این ماده بیستم مستفاد می شود مضر نجات اقتصادی و تجارتي ایران است و گمان می کنم از کثرت وضوح محتاج بشرح دادن نباشد و بنده همانطور که آقایان فرمودند متفق هستم که در واردات این مسئله قید شود که از هر جا بتوانیم وارد کنیم و هر دولتی آزاد باشد از آقای مخبر محترم تقاضای کنم يك ترتیبی فرمائید که این حق برای ما محفوظ بماند و ما بتوانیم صادر و وارد را بهر جا بخواهیم با حفظ حق ترانزیت ببریم و بیاوریم .

رئیس - عقیده آقای مخبر چیست

مخبر کمیسیون خارجه ارجاع به کمیسیون را از برای فصل بیستم بنده می پذیرم .

رئیس - مذاکرات در فصل بیستم تمام شد . . .

الشعراء نسبت باین فصل فرمودند بنده وارد نمی دانم زیرا دو دولت دوست وهم جوار باهم معاهده می بندند و قرار می دهند نمایندگان آنها مطابق معمول مملکت همان طور که با نمایندگان سیاسی دول کماله الوداد معمول می شود به آنها رفتار شود عبارت خیلی ساده و صاف است و این همه بیج وخم نباید داد آیامی فرمائید در معاملات که نسبت به نمایندگان سایر دول می شود يك نظیر خصوصی را خودمان قائل شویم یا اینکه می خواهیم اساس عادات و عملیاتی که نسبت به نمایندگان دول در ممالک دیگر مجری و معمول است آنرا بهم بزیند اساس او را بنده و شما نمی توانیم بهم بزیند آتم دست دنیا و ممالک متدنه است فقط در معاهده خودمان می توانیم اظهار بکنیم که نسبت به نمایندگان خودمان در روسیه و نمایندگان روسیه در ایران همان معاملات که بانمایندگان سیاسی می شود همان معامله را با آنها معمول بداریم عبارت باین صاف و ساده این همه بیج وخم لازم ندارد و بنده هیچ ایرادی نمی بینم

رئیس - آقای ملك الشعراء (اجازة نطق)

ملك الشعراء - بنده گمان می کنم آقای شیخ اسدالله عریض بنده را ملتفت شدند زیرا توضیح اصل قضیه داده شد بنده عرض نکردم مقررات و عادات بین المللی را ما با روسیه معمول نداریم بنده این عریض را نکردم زیرا بنظر بنده عادات و رسومات بین المللی این اندازه نخواهد بود که تقاضای منسوخیت آنها بشود مقصود بنده در آن عادات و رسومات که در طرز پذیرائی مأمورین روسیه در ایران سابقه شده است و قدم بدم جلو رفته اند و تا اندازه پیشرفت کرده است که بایستی بسالو باشی و ایشک آقاسی باشی با چماق نقره در آن ترتیبات که مسبوقند جلونمایندگان بیعتند از نمایندگان خارجه پذیرائی کنند بنده این عادات و رسوما که در سایر جاها معمول نیست عرض نکردم زیرا این عادات نظر بمشرفی بودن معمول شده مخصوصاً در ایران نسبت بمأمورین روسیه اینطور جریان داشت بعد که سایر دول هم بایران مأمور فرستادند از نقطه نظر اینکه با آنها نیز بایستی حق دول کماله الوداد داده شود نسبت به آنها نیز معمول شد بلکه این حق بعدادات بوده که نسبت بمأمورین روسیه در ایران جاری شده بود و بتمام آنها این حق در ایران داده شده بود ولی در این حال نسبت بنمایندگان روسیه این ترتیبات معمول نبود و با آنها اینطور رفتار نمیشد این فصل هم می گوید قوانین از عادات و آدابی که در مملکت برای پذیرائی قونسلها و مأمورین سیاسی مقرر است استفاده خواهند کرد و اینطور می رساند که آن عادات و ترتیباتی که در ایران سابق بوده بحال خود باید بماند و آن رسوم و قواعدی هم که در روسیه هست باقی بماند نتیجه این میشود که مأمورین روسیه در ایران همان طوریکه سابق معمول بوده است با آنها رفتار شود پذیرائی شوند ولی چون در روسیه این ترتیبات معمول نیست نمایندگان ایران دارای هیچ حق نباشد این بین الممتام مسئله بلین چون متقابل

نیست اساساً بمقدمه بنده باید نسخ شود از اصل هم بنده بعدادات و رسومات و جریانات شرقی معتقد نیستم و میل دارم باین وسیله در ضمن این عهدنامه بعضی از آن عادات و رسوم غیر حقه یا مضحک از بین برود و البته نظری بعدادات جاریه بین المللی نداشتیم مقصود من سابقه هائی بود که در موقع پذیرائی مأمورین دولت روس برای این مملکت پیدا شد و جریانی پیدا کرد در این ممالک کم کم جزو سابقه شده است بهر حال شاید آقای مخبر توضیحاتی بدهند که بنده قانع شوم

معاون وزیر امور خارجه بنده برای توضیح می خواستم عرض کنم که اول تشریفاتی که سابقاً معمول بود بموجب عهدنامه

تر کمن جای بوده کن ترتیبات ملغی شده است آنچه در این جا گفته اند مقصود احترامات و تشریفاتی است که امروز درباره سایر نمایندگان خارجه مراعات میشود همین آن درباره نمایندگان روسیه بایستی رعایت شود و البته تصدیق می فرمایند که در یک ممالکتی عین نمایندگان سیاسی خارجه از حیث اقدامات و تشریفات مختصر تفاوتی هست تشریفات درجه جا يك شکل هست ولی در ایران نسبت بنمایندگان سیاسی خارجه ابداً فرقی در تشریفات داده نمی شود

رئیس - آقای فهیم الملک (اجازة نطق)

فهیم الملک - بنده با اظهارات آقای معاون وزارت خارجه موافقم و برای اطلاع آقای ملك الشعراء عرض می کنم نه فقط الفا عهد نامه ترکمن چائی آن قسمت تشریفات را ملغی نموده بلکه مدتی قبل از آنکه عهدنامه ترکمن جای ملغی شود این تشریفات از بین رفته بود زیرا در موقعیکه این تشریفات برقرار شده بود در مرکز هم کالسکه نبود و قید شده بود که با اسب سیران مطلقاً وجود فرم و غیره باید پذیرائی شود و حالا بکلی از میان رفته و حتی همان داری هم که باید برود هیچ نمیرود و اگر یک عادات و تشریفاتی بود بموجب مقتضیات وقت بوده و امروزه اگر قواعدی در مملکت نسبت بیکی از سفرا کبار و وزرای مختار رفتار شود هیچ معقول نیست که نسبت بنمایند روسیه چون در مملکت آنها معمول نیست در اینجا قصور باید بآنها رفتار کنیم .

رئیس - آقای محمد هاشم میرزا (اجازة نطق)

محمد هاشم میرزا - چون آقای ملك الشعراء عادات و رسوم ما را قابل تنقید می دانند بنده عرض میکنم تمام عادات شرق زمینی قابل تنقید نیست (گفته شد صحیح است)

رئیس - عقیده آقای مخبر در این باب چیست .

مخبر - بنده ارجاع بکمیسیون را لازم نمی دانم و نمی پذیرم .

رئیس - رأی میگیریم آقایانیکه اعتراض آقای

ملك الشعراء را قابل توجه می دانند قیام نمایند

(آقای ملک الشعراء پیشنهاد قیام نمودند)

رئیس - قابل توجه شد در فصل بیست و سوم اعتراض نیست فصل بیست و چهارم مطرح است آقای ملک الشعراء اعتراض دارم

سردار معظم - يك اصلاح عبارتی را بنده می خواهم عرض کنم.

رئیس - بفرمائید

سردار معظم - در آنجا نوشته شده در حتی الا مکان مدت قلبی باید اصلاح بشود

آقای میرزاهاشم آشتیانی - کلمه در بعد از حتی الامکان باید باشد

رئیس - بله باید نوشته شود حتی الامکان در مدت قلبی بعمل خواهد آمد.

ملک الشعراء - گمان می کنم با تکیه این فصل ممکن است يك اعتراض نسبت به تصدیق شدن این معاهده بشود مقصود بنده این بود که اگر نسبت باین فصل تکیه شود مثلا میبایستی در یازدهم رمضان این معاهده تصدیق شود زیرا سه ماه پس از نوشته شدن این معاهده مصادف با نیمه رمضان میشود در صورتیکه آنوقت در ایران کودتا پیش آمده و مجلس بتأخیر افتاده بود و تا کنون از آن سه ماه چندین ماه گذشته و مجلس تازه موفق شده است طرح این معاهده را بکند اعتراض بنده این بود و اگر لازم است در اینجا دقتی بشود که منجر بیک نگرانیهای نشود بنده اهمیتی باین قضیه نمی دهم اگر کمیسیون علمی در این فصل ندیده بنده هم عرض ندارم.

رئیس - (خطاب به آقای نصرت الدوله) کمیسیون در این باب چه می گوید؟

هخبر - بنده درست نمیتوانم در این باب اظهار عقیده کنم چون آقای ملک الشعراء از نقطه نظر خود ماده و خود عهد نامه اعتراض مستقیمی فرمودند شاید ایرادی در طرز نوشته شدن این فصل و سهل انگاری در رعایت قوانین اساسی داشته باشند و این مسئله هم به مجرد آمدن عهدنامه به مجلس شورای ملی و تصویب شدن رفع میشود گذشته از این آقای ملک الشعراء را متذکر میکنم که اگر در جمله اول قید شده که معاهده باید در ظرف سه ماه تصدیق شود در جمله ثانی (مبادله نسخه های عهدنامه در شهر طهران حتی الامکان در مدت قلبی بعمل خواهد آمد) خود تا اندازه این مسئله را اصلاح میکند و گمان میکنم آن ایرادی را که ایشان فرمودند وارد بشود

رئیس - آقای سردار معظم خراسانی (اجازه نطق)

سردار معظم - بنده تصور میکنم بعضی مسائل اعتبار مشروط دارد نه مطلق یکی از آنها همین مطلبی است که الان مطرح بحث است اگر چه در فصل بیست و چهارم قیده نشده است که این مدت همان مدتی است که برای رسیدن عهدنامه بتصویب مجلس لازم است ولی چون ما میدانیم که در مملکت ما اعتبار عهدنامه اعتبار امتیاز است اعتبار قراردادها کلیه این مسائلی که در قانون اساسی مأمون بتصویب مجلس شده است اگر بامضای مجلس نرسد امضای

هیچ مأموری و هیچ زمامداری نمیتواند ناقض قانون اساسی باشد و قانون اساسی اعتبار خودش را دارد تقبل هر دولت و مأموری موقعی اعتبار دارد که آن تقبل با قانون اساسی موافقت کند و مادامی که آن تقبل با قانون اساسی موافقت نکند از درجه اعتبار ساقط است بنابراین در آن موقعی که این عهدنامه نوشته شده موقعی بود که مجلس شورای ملی در شرف افتتاح بود وعده زیادی از نمایندگان در طهران حاضر بودند و دولت آن زمان که دستور العمل امضاء این عهدنامه را بمأمور خودش داد خیال میکرد که در ظرف ۲ هفته مجلس منعقد خواهد شد و در ظرف دو ماه که این عهدنامه مدارج قانونی خود را طی خواهد کرد دولت آنوقت اطلاع نداشت که دو تائی بیش خواهد آمد و کلای مجلس شورای ملی متفرق و محجوس و یا تبعید خواهند شد باین مناسبت سه ماه معین کرو تصور میکرد تا سه ماه بتصویب مجلس خواهد رسید آن ترتیبات که پیش آمد تا آخر در معاهده حاضر حاصل شد پس این مدت سه ماه الزامی ندارد زیرا اعتبار قطعی عهدنامه همانطور که قانون اساسی معین کرده منوط به تصویب مجلس شورای ملی است (جمعی گفتند صحیح است)

رئیس - پس نسبت به فصل بیست و چهارم کمیسیون اظهار رای نمیکند

هخبر - چرا کمیسیون با تمام این اظهارات که شد کاملاً موافق است لکن ارجاع به کمیسیون را لازم نمیداند و با این مذاکراتی که شد مخالفتی ندارد و کاملاً موافق است

ملک الشعراء - بنده هم موافقم
رئیس - اعتراض خودتان را مسترد می - دارید؟

ملک الشعراء - بله

رئیس - یعنی به فصل بیست و پنجم و بیست و ششم اعتراضی نیست شور اول این عهدنامه ختم شد باید رای گرفته بشود که شور دوم بشود آقایانی که تصویب می کنند شور دوم بشود قیام فرمایند (تمام نمایندگان قیام نمودند)

رئیس - تصویب شد جلسه آینده روز سه شنبه دو ساعت بغروب مانده و دستور آن شور دوم در عهدنامه افغان و ایران خواهد بود مخالفی نیست؟ (اظهاری نشد)

مجلس سه ساعت از شب گذشته ختم شد

جلسه ۴۷

صورت مشروح مجلس یوم سه

شنبه ششم ربیع الثانی ۱۳۴۰ مطابق

چهاردهم قوس ۱۳۰۰

مجلس مقارن غروب در تحت ریاست آقای سردار

معظم نایب رئیس تشکیل گردید صورت مجلس یوم

شنبه یازدهم قوس را آقای تدین قرائت نمودند

نایب رئیس - در صورت مجلس اعتراض نیست؟

محقق العلماء - بنده کتباً اجازه خواسته

بودم در صورت مجلس بنده راجز و غائبین بدون اجازه نوشته اند.